

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นมา เพื่อแก้ปัญหาหรือตอบสนองความต้องการของบุคคล และสังคมนั้น จากประวัติอารยธรรมครั้งแรกของมนุษย์เป็นต้นมา ปัญหาสังคมหรือปัญหาของบุคคลมีอยู่ตลอดเวลาทุกยุคทุกสมัย และเมื่อมีปัญหาขึ้นมาแล้วมนุษย์ก็จำเป็นต้องคิดค้นและประดิษฐ์สิ่งต่าง ๆ ขึ้นมาเพื่อแก้ปัญหาเหล่านั้น และผลของการคิดค้นและการประดิษฐ์สร้างสรรค์ของมนุษย์ดังกล่าว เรียกกันว่า "วัฒนธรรม" ซึ่งมนุษย์ต่อ ๆ มาได้พิจารณาเลือกสรรและรับเอาบางส่วนที่สามารถแก้ปัญหาในยุคของเขา มาประเพณีปฏิบัติต่อเนื่องกันไป ดังนั้นผลงานของมนุษย์ทั้งหมดซึ่งเป็นที่ยอมรับและมีการสืบทอด มีการประเพณีปฏิบัติต่อ ๆ กันมาเป็นกระบวนการในสังคมคือวัฒนธรรม¹

การที่มนุษย์มีวัฒนธรรมหรือสร้างวัฒนธรรมของตนได้ทั้งนี้ เพราะว่ามีปัญญา รู้จักคิดหาเหตุผลและสิ่งนี้ทำให้เกิดความคิด ความเชื่อของตนในส่วนรวมซึ่งสั่งสมไว้ อันทำให้เกิดวัฒนธรรมต่อไป มนุษย์ยังมีภาษาสำหรับสื่อสารทำความเข้าใจซึ่งกันและกัน และถ่ายทอดความรู้ต่าง ๆ สืบเนื่องกันมา ในแง่นี้วัฒนธรรมจึงเป็นผลผลิตส่วนรวมที่มนุษย์ได้เรียนรู้มาจากคนแต่ก่อนสืบทอดกันมาจนเป็นมรดกของสังคม ซึ่งสังคมนั้นยอมรับและรักษาให้เจริญงอกงาม และได้แสดงออกมาเป็นพฤติกรรมทั้งความคิดและการกระทำสืบทอดต่อกันมา เป็นการแสดงซึ่งบุคลิกลักษณะหรือเอกลักษณ์ประจำชาติ²

¹ เกียรติศักดิ์ อิชยานนท์, "การรักษาและส่งเสริมขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงาม," วัฒนธรรมไทย 23 (มีนาคม 2527): 37.

² สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, "เรื่องของวัฒนธรรม," วัฒนธรรมไทย 23 (กุมภาพันธ์ 2527): 37-38.

ความหมายของวัฒนธรรม

คำว่า "วัฒนธรรม" เป็นคำไทยที่เกิดจากการนำคำว่า "วัฒนธรรม" กับ "ธรรม" มาเข้าสมาสกันแปลตามรูปศัพท์ว่า "ธรรมเป็นเหตุให้เจริญ" หรือ "ธรรมคือความเจริญ" คำว่า "วัฒนธรรม" นี้เป็นคำที่ พลตรี พระเจ้าวรวงศ์เธอกรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ ได้ทรงบัญญัติขึ้นใช้แทนคำว่า "culture"^๓

ในพระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2485 ได้ให้ความหมายของวัฒนธรรมไว้ว่า "วัฒนธรรม หมายถึง ลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียวก้าวหน้าของชาติ และศีลธรรมอันดีงามของประชาชน และให้ประชาชนมีหน้าที่ปฏิบัติตามวัฒนธรรมแห่งชาติ และต้องผดุงส่งเสริมความเจริญก้าวหน้าของชาติไทย โดยรักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรมตามประเพณีและช่วยกันปรับปรุง บำรุงให้ดีขึ้นตามกาลสมัย"^๔

พระยาอนุমানราชชน ได้ให้ความหมายของวัฒนธรรมไว้ว่า "วัฒนธรรม คือ สิ่งที่มีมนุษย์ในส่วนรวมสร้างมันขึ้นมา โดยการเรียนรู้จากกันและสืบทอดเป็นความเจริญก้าวหน้า หรืออาจกล่าวได้ว่า วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ซับซ้อน ประกอบด้วยความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ ศีลธรรม กฎหมาย ประเพณีและความสามารถอื่น ๆ ที่มีมนุษย์ได้มาในฐานะเป็นสมาชิกของสังคม จึงทำให้มนุษย์ต่างจากสัตว์อื่น เพราะมนุษย์มีภาษา มีสถาบันต่าง ๆ มีการถ่ายทอดสืบทอดกันมาหลายหลายสมัย พร้อมทั้งได้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงกันมาตลอด เพื่อให้เหมาะสมกับยุคและสมัย"^๕

^๓จำนงค์ ทองประเสริฐ, "พัฒนาการทางวัฒนธรรมไทย," วัฒนธรรมไทย 22 (กุมภาพันธ์ 2526): 60.

^๔สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ปัญหาระเบียบบริหารงานวัฒนธรรมกับแนวทางพัฒนาวัฒนธรรมไทย (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2527), หน้า 26.

^๕พระยาอนุমানราชชน, ความรู้เรื่องวัฒนธรรม (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2515), หน้า 104.

ดร. บุญสนอง บุญโยทยาน ได้ให้ความหมายของวัฒนธรรมไว้ว่า "วัฒนธรรม หมายถึง ลักษณะที่แสดงออกถึงความเจริญงอกงาม ความกลมเกลียวก้าวหน้าของชาติ..."⁶

บรรพต วีระสัย ได้ให้คำจำกัดความของวัฒนธรรมไว้ดังนี้

1. วัฒนธรรมเป็นพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ การเรียนรู้้อาจเกิดขึ้นได้ทั้ง โดยการเรียนรู้ตัวหรือรู้สำนึกและการเรียนรู้โดยไม่รู้ตัวหรือโดยไร้สำนึก

2. วัฒนธรรมเป็นรูปแบบหรือกระสวนแห่งพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ (pattern of learned behavior)

3. วัฒนธรรม ได้แก่ ผลผลิตของพฤติกรรม (product of behavior)

4. วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่สมาชิกของสังคมมีส่วนร่วม

5. วัฒนธรรมมีการส่งต่อหรือได้รับการถ่ายทอด

6. วัฒนธรรมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา⁷

ในสังคมมนุษย์แต่ละสังคมมีวัฒนธรรมส่วนใหญ่ซึ่งเปรียบเสมือนใยแมงมุมที่ครอบคลุมไปทั่วทุกส่วนของสังคม แต่อาจจะมีวัฒนธรรมส่วนย่อย (sub culture) ซึ่งเป็นวัฒนธรรมของชนบางกลุ่ม บางสังคม หรือบางเชื้อชาติ (social group) สุนัตรา สุภาพ ได้สรุปลักษณะใหญ่ ๆ ของวัฒนธรรมไม่ว่าจะเป็นส่วนใหญ่หรือส่วนย่อยไว้ คือ

1. วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์ได้มาโดยการเรียนรู้

2. วัฒนธรรมเป็นมรดกทางสังคม

3. วัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิตหรือแบบของการดำรงชีวิต

4. วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ไม่คงที่ มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอจากการคิดค้นสิ่งใหม่ ๆ

ของมนุษย์หรือปรับปรุงของเดิมให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป⁸

⁶บุญสนอง บุญโยทยาน, มนุษย์กับสังคม (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2518), หน้า 38.

⁷บรรพต วีระสัย, มนุษยวิทยาและสังคมวิทยา (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2520), หน้า 45.

⁸สุนัตรา สุภาพ, สังคมวิทยา (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2521), หน้า 66-67.

จากความหมายต่าง ๆ ของวัฒนธรรม พอสรุปได้ว่า วัฒนธรรม หมายถึง ผลของการกระทำที่มนุษย์สร้างขึ้นที่เป็นสิ่งที่ดำรงที่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่สังคม และมีการถ่ายทอดสืบต่อกันมาจนเป็นมรดกของสังคม ซึ่งสังคมนั้นยอมรับและรักษาให้เจริญงอกงาม

สาเหตุของการสร้างวัฒนธรรม

วัฒนธรรมเกิดจากสังคม คือ เกิดจากคนส่วนรวมร่วมสร้างขึ้นมา ดังนั้นถ้าไม่มีสังคมวัฒนธรรมย่อมเกิดขึ้นไม่ได้ และผะอบ นะมาตร์ กล่าวว่าในทางสังคมศาสตร์ถือว่า

... การมีวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ทำให้สังคมมนุษย์ต่างกับสังคมสัตว์ มนุษย์ทุกคนที่เกิดมาและเติบโตขึ้นมาในสังคม เป็นผู้มีวัฒนธรรมทั้งสิ้น วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ทำให้คนกลายเป็นมนุษย์ที่แท้จริง เป็นสมาชิกของสังคมสามารถดำเนินภารกิจและสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ๆ ในสังคมได้ บุคคลที่เกิดในสังคมใดก็เรียนรู้วัฒนธรรมของสังคมนั้น เพราะวัฒนธรรมเป็นของมีอยู่แล้วในสังคม เป็นมรดกทางสังคม (Social heritage) ในฐานะที่เป็นสิ่งที่ได้รับมาจากบรรพบุรุษ และจะถ่ายทอดไปให้แก่อนุชนรุ่นหลัง...

ดังนั้น การสร้างวัฒนธรรมจึงเป็นสิ่งจำเป็นต่อสังคมมนุษย์ ซึ่ง พระยาอนุนานราชชน ได้กล่าวไว้ว่า วัฒนธรรมสร้างขึ้นมาจากความจำเป็น 5 ประการ คือ

1. ความจำเป็นทางร่างกายหรือชีวิต คือ ต้องอาศัยปัจจัย 4 และสิ่งอื่น ๆ เพื่อความสะดวกสบายแก่ชีวิตมนุษย์จึงสร้างสิ่งนี้ขึ้นมา
2. ความจำเป็นทางสังคม การอยู่ร่วมกันของมนุษย์นั้นถ้าหากไม่มีระเบียบแบบแผนเกี่ยวกับการดำเนินชีวิต ก็จะก่อให้เกิดความยุ่งยากขึ้นได้ เหตุนี้มนุษย์จึงต้องสร้างระเบียบแบบแผนเกี่ยวกับสังคมขึ้นได้แก่ ประเพณีต่าง ๆ
3. ความจำเป็นทางจิตใจ มนุษย์เกิดมาต้องการยึดมั่นต้องการสิ่งยึดเหนี่ยวทางด้านจิตใจจึงจำเป็นต้องมีศาสนาขึ้น

^๑ผะอบ นะมาตร์, เชื้อชาติและวัฒนธรรม (นครปฐม: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2524), หน้า 69.

4. ความจำเป็นที่เกี่ยวกับความต้องการความดี ความงาม ความไพเราะ - จึงจำเป็นต้องสร้างศิลปะหรือวรรณคดีขึ้น

5. ความจำเป็นด้านการอบรมสั่งสอนทางด้านวัฒนธรรม¹⁰

จากเหตุของความจำเป็นดังกล่าวทำให้วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นและมีอยู่คู่กับสังคมเสมอมา

ประเภทของวัฒนธรรม

วัฒนธรรมเป็นเรื่องของวิถีชีวิตหรือการดำรงชีวิตของมนุษย์ มีการกล่าวถึงวัฒนธรรมในด้านเนื้อหาสาระไว้หลายรูปแบบ ขึ้นอยู่กับความรู้ ความเข้าใจและเกณฑ์ของผู้ศึกษา และการกำหนดความหมายร่วมกันของนักวิชาการ ถ้าจะแบ่งวัฒนธรรมเพื่อให้เกิดความเข้าใจร่วมกันในลักษณะที่ง่ายที่สุดก็จะแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ วัฒนธรรมทางวัตถุ และวัฒนธรรมทางจิตใจ

วัฒนธรรมทางวัตถุ ได้แก่ สิ่งของต่าง ๆ ที่จำเป็นแก่การดำรงชีวิต ช่วยให้คนอยู่ดีกินดี เป็นเรื่องเกี่ยวกับอาหาร เสื้อผ้า บ้านเรือน ยารักษาโรค รวมทั้ง เครื่องมือ เครื่องใช้ อาวุธยุทโธปกรณ์ ยานพาหนะ เป็นต้น

วัฒนธรรมทางจิตใจ ได้แก่ สิ่งที่ทำให้จิตใจและปัญญาเจริญงอกงามเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับความรู้สึกนึกคิด เช่น ศิลธรรม จรรยา มารยาท ค่านิยม ศิลปะ วรรณคดี กฎหมาย ระเบียบ ขนบธรรมเนียมประเพณี เป็นต้น

¹⁰ พระยาอนุมานราชธน, ชาติ ศาสนา วัฒนธรรม (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บรรณาคาร, 2515), หน้า 216-220.

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ได้แบ่ง วัฒนธรรมออกเป็น 5 สาขา คือ

1. สาขามนุษยศาสตร์ ว่าด้วยเรื่องขนบธรรมเนียมประเพณี คุณธรรม ค่านิยม ศาสนา ปรัชญา ประวัติศาสตร์ โบราณคดี มารยาทไทยในสังคม การปกครอง กฎหมาย
2. สาขาศิลปกรรม ว่าด้วยเรื่องภาษา วรรณคดี การละคร นาฏศิลป์ วิจิตรศิลป์ ดนตรี สถาปัตยกรรม ปฎิมากรรม ศิลปกรรม วิทยุ โทรทัศน์
3. สาขาการช่างฝีมือ ว่าด้วยเรื่องการเย็บปักถักร้อย การแกะสลัก การทอผ้า การจักสาน การทำเครื่องเงิน เครื่องเงิน เครื่องทอง การจัดดอกไม้ อุตสาหกรรม ในครัวเรือน
4. สาขาคหกรรม ว่าด้วยเรื่องอาหาร การแต่งกาย การตกแต่งบ้าน ยารักษาโรค การดูแลเด็ก ครอบครั้ว มารยาทในการกินอยู่ การต้อนรับแขก การประกอบอาชีพ เสื้อผ้า
5. สาขากีฬาและนันทนาการ ว่าด้วยเรื่องการเล่นกีฬาพื้นเมือง เช่น ฟันดาบ ต่อยมวย กระบี่กระบอง ตะกร้อ สละบ้า หมากกรุก¹¹

เนื้อหาของวัฒนธรรม

พระยาอนูมานราชชน ได้แบ่งเนื้อหาของวัฒนธรรม แบ่งได้เป็น 4 ประการ คือ¹²

1. คติธรรม ได้แก่ วัฒนธรรมที่เกี่ยวกับหลักในการดำเนินชีวิต ส่วนใหญ่เป็นเรื่องของจิตใจและได้มาจากศาสนา เช่น หลักมนุษยสัมพันธ์ในเรื่องทศ 6 หลักการสังคม สงเคราะห์ในเรื่องสังคหวัตถุ 4 เรื่องความเมตตากรุณา หลักในการปกครองในเรื่อง พรหมวิหาร 4 เป็นต้น นอกจากนั้นยังมีหลักดำเนินชีวิตอื่น ๆ เช่น ความขยันหมั่นเพียร ความสามัคคี ความเสียสละ ความสุภาพ ความอดทน ความซื่อสัตย์สุจริต ฯลฯ

¹¹สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, คู่มืออบรมวัฒนธรรมไทยระดับมัธยมศึกษา (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2525), หน้า 4.

¹²พระยาอนูมานราชชน, ความรู้เรื่องวัฒนธรรม (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2515), หน้า 91.

2. เนติธรรม ได้แก่ วัฒนธรรมทางกฎหมายรวมทั้งขนบธรรมเนียมจารีตประเพณี และระเบียบวินัยต่าง ๆ ที่สังคมได้กำหนดขึ้นและเป็นที่ยอมรับนับถือว่ามีความสำคัญ เช่น สอนให้รู้จักสิทธิและหน้าที่ เคารพต่อกฎหมายบ้านเมือง เชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งอันชอบธรรม การเคารพต่อขนบธรรมเนียมและประเพณีอันดีงาม เป็นต้น

3. วัตถุธรรม ได้แก่ วัฒนธรรมทางวัตถุที่เกี่ยวกับการกินดื่อบริโภค เครื่องนุ่งห่ม บ้านเรือนและอื่น ๆ เช่น การปลูกบ้านให้ถูกสุขลักษณะ การรักษาความสะอาด การแต่งกายให้เรียบร้อยถูกกาลเทศะ รู้จักรักษาโบราณวัตถุและสาธารณสมบัติของชาติ เป็นต้น

4. สหรธรรม ได้แก่ วัฒนธรรมทางสังคม เป็นคุณธรรมต่าง ๆ ที่ทำให้คนอยู่ร่วมกันอย่างผาสุก ถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน เช่น มีมารยาทที่ถูกต้องและเหมาะสมในโอกาสต่าง ๆ การรู้จักทำตนเข้าสังคมได้ในวิถีทางที่ชอบ เป็นต้น

ความสำคัญของวัฒนธรรม

วัฒนธรรมนับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อมนุษย์และสังคมที่มนุษย์ได้รวมกันอยู่ การที่มนุษย์จะมีความสุขราบรื่นมั่นคงและมีความเจริญได้ก็ต้องมีวัฒนธรรมของชาติตนสืบต่อเป็น ประเพณีและเป็นมรดกตกทอดกันมาอย่างไม่ขาดตอน นอกจากนี้ วัฒนธรรมยังมีความสำคัญต่อความอยู่รอดของชาติหรือความมั่นคงของประเทศชาติได้ไว้วัฒนธรรมหรือวัฒนธรรมต่ำ วัฒนธรรมของชาตินั้นก็จะถูกกลืนและสูญสิ้นชาติไปในที่สุด

หม่อมเจ้าหญิงพูนพิศมัย ดิศกุล ได้ทรงกล่าวไว้ว่า "การเลิกวัฒนธรรมของตนเอง จะเป็นด้วยอายุใดก็ตาม จะเป็นการล้มละลายชาติอย่างแน่นอน เพราะวัฒนธรรมเป็นเครื่องแสดงให้เห็นคุณลักษณะของชาติ หากวัฒนธรรมของชาติใดถูกแทรกซึมเปลี่ยนแปลงให้เหมือนกับ วัฒนธรรมอื่น อาจกล่าวได้ว่าชาตินั้นถูกกลืนโดยวัฒนธรรมและในที่สุดก็จะมีอะไรเหลือแสดงถึงความ เป็นชาติชาตินั้นเลย"¹³

¹³ ม.จ. พูนพิศมัย ดิศกุล, สารคดีน่ารู้ (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บ้านศาลาสาส์, 2518), หน้า 3.

วัฒนธรรมช่วยให้ชาติมีความมั่นคงและเกิดการพัฒนา ถ้าได้มีการสร้างสรรค์วัฒนธรรมในทางที่ถูกต้องควร เช่น สร้างนิสัยชาตินิยมโดยการใช้ของที่ผลิตภายในประเทศ ส่งเสริมด้านศาสนา จะช่วยให้ประชาชนอยู่ในศีลธรรมและมีวัฒนธรรมในการดำเนินชีวิตโดยไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน บ้านเมืองก็เป็นปกติสุขได้ เป็นต้น

ในด้านสังคมวิทยาและมนุษยวิทยาได้ให้ความสำคัญของวัฒนธรรมไว้ ซึ่งพอจะสรุปได้ดังนี้

1. วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่กำหนดและกำเนิดระเบียบแบบแผนประเพณี ข้อบังคับ กฎหมาย สิ่งของเครื่องใช้ของสังคมโดยมีลักษณะที่แตกต่างกันไปในแต่ละสังคม เช่น วัฒนธรรมของอิสลามได้อนุญาตให้ชายมีภรรยาได้มากกว่า 1 คน โดยไม่เกิน 4 คน เป็นต้น
2. วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่กำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ พฤติกรรมของคนในกลุ่มสังคมใดจะเป็นเช่นไรขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมของกลุ่มสังคมนั้น เช่น วัฒนธรรมในการพบปะทักทายของไทยใช้การไหว้ ของชาวตะวันตกโดยทั่วไปใช้สัมผัสมือ ชาวมุสลิมใช้กล่าวสลาม เป็นต้น
3. วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ควบคุมสังคมและสร้างความเป็นระเบียบเรียบร้อยให้เกิดแก่สังคม¹⁴

วัฒนธรรมเป็นลักษณะเฉพาะของคนในชาติ แต่ละชาติต่างก็มีลักษณะเฉพาะประจำของตน เช่น ภาษา ขนบธรรมเนียมประเพณีของตนเอง ทำให้คนในชาติเกิดความภาคภูมิใจในลักษณะเฉพาะนั้น ๆ เกิดความรัก ความหวงแหนในมรดกของชาติ สร้างความรู้สึกเป็นหมู่คณะเดียวกัน ก่อให้เกิดความสามัคคีกลมเกลียวอันนำไปสู่ความมั่นคงของชาติและประเทศ

¹⁴ เกียรติศักดิ์ อิชยานนท์, "การรักษาและส่งเสริมขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงาม," วัฒนธรรมไทย 23 (มีนาคม 2527): 42.

ความจริงของงามของวัฒนธรรม

วัฒนธรรมเป็นบุคลิกลักษณะประจำชาติหรือสังคมใดสังคมหนึ่ง ปัจจัยที่จะเอื้ออำนวยความงอกงามของวัฒนธรรม มีข้อสังเกตดังนี้

1. ต้องเรียนรู้วัฒนธรรมในอดีต อันจะทำให้เราเข้าใจ ความคิดความอ่านในส่วนรวมของคนแต่ก่อนได้ การเรียนรู้วัฒนธรรมอาจเป็นไปในลักษณะการอบรมสั่งสอน และสังเกตศึกษาสภาพแวดล้อมก็ได้
2. ต้องสั่งสมไว้เพราะมนุษย์เกิดมาในสังคมใดก็ต้องได้รับวัฒนธรรมสังคมนั้น คือเกิดการเรียนรู้และเมื่อเกิดการเรียนรู้ก็เกิดการสั่งสมไว้
3. ต้องรู้จักปรับปรุงวัฒนธรรมต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับสังคมปัจจุบัน แต่การปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมจะต้องเป็นไปในลักษณะไม่ทิ้งร่องรอยบุคลิกลักษณะในส่วนรวม มิฉะนั้นความสำคัญอันเป็นสัญลักษณ์ของตนและส่วนรวมก็จะเคลื่อนที่ไปมาก จนในที่สุดจะไม่มีสิ่งใดเหลืออยู่เป็นลักษณะประจำชาติ
4. ต้องรู้จักเผยแพร่หรือถ่ายทอด เป็นการรักษาหรือผดุงวัฒนธรรมนั้น ๆ ไว้ให้สืบเนื่องไม่ขาดตอนจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง คือ รู้จักหน้าที่รับผิดชอบต่อดิตและหน้าที่รับผิดชอบต่อนาคต ซึ่งยังผลให้วัฒนธรรมนั้น ๆ เจริญงอกงาม¹⁵

วัฒนธรรมจะยืนยงคงอยู่และ มีความเจริญงอกงามไม่ได้ถ้าไม่มีการถ่ายทอด และสืบต่อวัฒนธรรมกันไว้ จึงจำเป็นที่ทุกคนในแต่ละสังคมควรช่วยสร้างสรรค์ให้วัฒนธรรมเจริญงอกงามด้วยการปรับปรุงและเสริมสร้างวัฒนธรรมในสังคมของตนให้เหมาะสม

ศูนย์วิทยุวิทยุ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹⁵สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, "เรื่องของวัฒนธรรม," วัฒนธรรมไทย

การเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรม

สิ่งทั้งหลายทั้งปวงย่อมมีความเจริญและความเสื่อมเป็นไปตามกฎธรรมดา วัฒนธรรมก็เช่นเดียวกันย่อมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ในทางสังคมวิทยา พบว่า การเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมนั้นมีสาเหตุดังต่อไปนี้

1. การเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติ ได้แก่ สภาพของดิน ฟ้าอากาศ ซึ่งเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติจะกระตุ้นให้มนุษย์ประดิษฐ์สิ่งใหม่ ๆ เพื่อควบคุมการผันแปรเปลี่ยนแปลงดังกล่าวอันทำให้วิถีชีวิตหรือวัฒนธรรมของมนุษย์เปลี่ยนแปลงไป

2. การเปลี่ยนแปลงในความต้องการของมนุษย์ มนุษย์มีเชาวน์ปัญญาสูง ความนึกคิดของมนุษย์จะเป็นไปอย่างกว้างขวาง และความนึกคิดนี้ได้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในความต้องการของมนุษย์ ฉะนั้นมนุษย์จำเป็นต้องแสวงหาสิ่งตอบสนองความต้องการของคนเพิ่มขึ้นโดยลำดับ มีการค้นคว้าสิ่งใหม่ ๆ ซึ่งส่งผลให้วัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงไป

3. การเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมทางสังคม เช่น จำนวนประชากรเพิ่มขึ้น มีการแข่งขัน การประกอบอาชีพสูงขึ้น การขัดแย้งระหว่างคนในสังคม อันเป็นปัญหาทางสังคมมนุษย์จึงต้องหาวิธีการและสร้างระเบียบปฏิบัติเพื่อแก้ไขปัญหานั้นอย่างยากดังกล่าว ส่งผลให้วัฒนธรรมของมนุษย์เปลี่ยนแปลงไปด้วย

4. การแลกเปลี่ยนหยาบยิมวัฒนธรรม ในปัจจุบันการคมนาคมติดต่อสื่อสารกระทำได้โดยสะดวกรวดเร็ว และได้ตลอดเวลา การแลกเปลี่ยนหยาบยิมวัฒนธรรมจึงเป็นไปอย่างกว้างขวาง และมักจะปรากฏว่ามนุษย์ในสังคมที่กำลังพัฒนานิยมหยาบยิมวัฒนธรรมของสังคมที่เจริญแล้ว การหยาบยิมนี้มีทั้งด้านวิชาการ ภาษา การแต่งกายและอื่น ๆ¹⁶

ปัจจุบันวัฒนธรรมไทยกำลังจะถูกกลืนหายไปหรือลบล้างจากความทรงจำของประชาชน ทำให้ไม่เป็นที่แพร่หลายมากนัก เกี่ยวกับวัฒนธรรมถูกกลืนหายไปนั้น ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช กล่าวว่

¹⁶ อานนท์ อากาศิรมย์, สังคม วัฒนธรรมและประเพณี (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แพร่พิทยา, 2520), หน้า 56-57.

"สภาพแห่งวัฒนธรรมไทยทุกวันนี้กล่าวได้ว่าสับสนมาก และดูเหมือนจะมากที่สุด ในประวัติศาสตร์ของเรา เหตุที่เกิดความสับสนด้านวัฒนธรรมในเมืองไทยนั้น มีอยู่หลายประการ ประการแรก เรายอมรับวัฒนธรรมต่างประเทศเข้ามาโดยเจตนาเพื่อเหตุผลบางอย่าง ประการที่สอง เราปล่อยให้วัฒนธรรมต่างประเทศเข้ามามีอิทธิพลเหนือตัวเราและเหนือวัฒนธรรมของเราโดยที่เราไม่ได้ตั้งใจ ไม่ได้มีเจตนา ไม่ได้รู้ตัว

ประการที่สาม วัฒนธรรมของไทยได้ถูกทอดทิ้ง ไม่ได้ได้รับความสนใจมานาน และไม่มีใครศึกษาถึงต้นเหตุหรือรากเงาจนเป็นเหตุให้วัฒนธรรมไทยบางอย่างได้สาปสูญไปแล้ว

ประการสุดท้าย คนไทยเราเองก็ไม่ได้สนใจวัฒนธรรมของไทยด้วยความเห็นดีเห็นงาม หรือด้วยความรู้อย่างซาบซึ้งในวัฒนธรรมแต่มองวัฒนธรรมไทยในทัศนะของชาตินิยม คือต้องการจะรักษาถ่ายทอด และเสริมสร้างวัฒนธรรมของไทย เพราะความรู้สึกว่าเป็นของไทยเท่านั้น สักว่าอะไรเป็นของไทยก็ต้องรักษาไว้ จะต้องสืบทอดกันต่อไปโดยที่ไม่ได้พิจารณาถึงความเหมาะสมลึกลับซึ่งความประณีตงดงามของวัฒนธรรมนั้นแต่อย่างใดทั้งสิ้น ซึ่งในที่สุดก็รักษาเอาไว้ไม่ได้"¹⁷

ปัจจุบันวัฒนธรรมต่างชาติ โดยเฉพาะทางกลุ่มประเทศตะวันตกได้เข้ามามีบทบาทอย่างอย่างยิ่งในประเทศไทย การรับเอาวัฒนธรรมต่างชาติเข้ามาจะโดยเจตนาหรือไม่เจตนาก็ตาม ข้อสำคัญ คือ การรู้จักปรับปรุงตัดแปลงให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมของไทย นั่นคือ ต้องเอาวัฒนธรรมไทยเป็นหลักสำคัญ ไม่ควรรับเอาวัฒนธรรมตะวันตกมาทั้งหมด โดยไม่รู้จักเลือกสรรเอาแต่สิ่งที่ดีงาม หรือที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคม¹⁸

ศูนย์วิทยุทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹⁷ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช, การศึกษากับการสืบทอดและเสริมสร้างวัฒนธรรม (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, 2520), หน้า 1-2.

¹⁸ สมชัย ใจดี และยรรยง ศรีวิริยาภรณ์, ประเพณีและวัฒนธรรมไทย (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2528), หน้า 40.

การอนุรักษ์วัฒนธรรม

ความสำคัญของการอนุรักษ์วัฒนธรรม

วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่เผยแพร่หรือกระจายจากสังคมหนึ่งไปสู่อีกสังคมหนึ่งได้ เมื่อเป็นเช่นนี้ วัฒนธรรมของสังคมหนึ่งย่อมเข้าไปผสมผสานหรือมีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมของอีกสังคมหนึ่ง บางครั้งถ้าวัฒนธรรมใหม่เข้าไปมีอิทธิพลครอบงำวัฒนธรรมเดิมแล้ว วัฒนธรรมเดิมจะถูกกลืนเลือนและคลายความสำคัญลงไป ซึ่งจะเป็นที่น่าเสียดายยิ่ง โดยเฉพาะวัฒนธรรมดั้งเดิมซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่สืบทอดมาจากอดีตและจัดว่าเป็นวัฒนธรรมที่ดั้งเดิม และเป็นเอกลักษณ์ของชาติ ปรัชญาการณดังกล่าวจะเกิดขึ้นได้เมื่อบุคคลในสังคมนั้น ๆ มีความคลั่งไคล้ หรือหลงใหล วัฒนธรรมที่เข้ามามีอิทธิพลอย่างไม่มีเหตุผล ปราศจากการไตร่ตรองว่าวัฒนธรรมที่เผยแพร่เข้ามา นั้นเหมาะสมเพียงใดกับสภาพสังคมของตน เนื่องจากวัฒนธรรมเป็นเอกลักษณ์ของสังคมหรือประเทศชาติ ถ้าวัฒนธรรมเดิมสูญสิ้นหรือถูกกลืนหายไปโดยวัฒนธรรมของสังคมนั้น หรือของชาติอื่นทั้งหมดแล้ว สังคมนั้นหรือชาตินั้นก็จะหมดความเป็นตัวของตัวเอง ได้ชื่อว่าเป็นสังคมหรือชาติที่ไม่มีความเป็นไทยทางวัฒนธรรม ดังนั้นการอนุรักษ์วัฒนธรรมของสังคมจึงมีความสำคัญต่อความมั่นคงและความคงอยู่ของชาติอย่างยิ่ง¹⁹

การอนุรักษ์วัฒนธรรม เป็นพฤติกรรมของการรักษา การถ่ายทอด และการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมเดิมให้เหมาะสมกับสภาพอันแท้จริงของสังคมและธรรมชาติที่แวดล้อม เพื่อให้วัฒนธรรมของสังคมหรือของชาติดำรงอยู่และเจริญงอกงามตลอดไป อันจะนำมาซึ่งความเป็นเอกลักษณ์ของสังคมหรือของชาติอย่างแท้จริง ดังที่ท่านพระยาอนุমানราชธนะ ได้กล่าวไว้ว่า "วัฒนธรรมของชาติใดจะเจริญงอกงามให้สมชื่อกับความหมายของคำว่าวัฒนธรรม ก็อยู่ที่รู้จักเอาสิ่งดีเข้ามา และผลักเอาสิ่งที่ไม่ดีออกไป"²⁰ ดังนั้นการอนุรักษ์วัฒนธรรมของชาติหรือของสังคมนั้น จึงถือว่าเป็นเรื่องสำคัญ

¹⁹ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, คู่มืออบรมวัฒนธรรมไทยระดับมัธยมศึกษา (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2525), หน้า 8.

²⁰ เสฐียร โกเศศ, วัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ ของไทย (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2514), หน้า 16.

หลักการอนุรักษ์วัฒนธรรม

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นิคม ทาแดง ได้ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับหลักการอนุรักษ์วัฒนธรรมไว้ในเอกสารการสอนชุดวิชาการศึกษากับชีวิตและชุมชนไว้เป็น 4 ประการ คือ²¹

1. การส่งเสริมวัฒนธรรม วัฒนธรรมจะสูญหายไปหรือจะคงอยู่และเจริญงอกงาม สืบทอดมาได้ก็ต่อเมื่อบุคคลในชุมชนมีความรู้ความเข้าใจ รู้คุณค่าของวัฒนธรรมนั้น และยึดถือปฏิบัติสืบทอดกันมา แต่บุคคลจะเกิดความรู้ความเข้าใจได้ก็ต่อเมื่อได้รับการสื่อความหมายและการถ่ายทอดให้สามารถปฏิบัติด้วยตนเอง ดังนั้นจึงต้องมีการเข้าใจ การชักชวนและส่งเสริมให้มีการประกอบพฤติกรรมนั้น ๆ ด้วยตนเองก่อนจึงจะเกิดความซาบซึ้งและมองเห็นคุณค่า ซึ่งเป็นพื้นฐานของการสืบทอดและรักษาสิ่งของและพฤติกรรมทางวัฒนธรรมนั้น ๆ ไว้

2. การเผยแพร่วัฒนธรรม การเผยแพร่วัฒนธรรมไปสู่ชุมชนหรือสังคมอื่น นำผลมาสู่การอนุรักษ์วัฒนธรรมของชุมชน คือ

2.1 เป็นการพิสูจน์ให้เห็นถึงความคล่องตัวและความดีของวัฒนธรรมนั้นว่าเป็นสิ่งดีงาม สามารถปรับให้เข้ากับสภาวะแวดล้อมอื่นและวัฒนธรรมอื่นได้อย่างเหมาะสม

2.2 การแพร่ขยายของวัฒนธรรมจากชุมชนอื่นสร้างความภูมิใจให้แก่บุคคลในชุมชน เป็นแรงจูงใจให้มองเห็นคุณค่าและช่วยกันรักษาและพัฒนาวัฒนธรรมนั้นสืบต่อไป

2.3 วัฒนธรรมที่แพร่ขยายไปสู่วัฒนธรรมอื่นย่อมจะมีการเปลี่ยนแปลงเพื่อประสานกลมกลืนกับวัฒนธรรมของชุมชนอื่นซึ่งจะย้อนกลับมาเป็นแบบอย่างการเปลี่ยนแปลงแก่ชุมชนดั้งเดิม

3. การรับเข้า หมายถึง การรับเอาวัฒนธรรมจากภายนอกเข้ามาสู่ภายในชุมชนในลักษณะที่นำเข้ามาประสมประสานกับวัฒนธรรมของชุมชน เพราะวัฒนธรรมจากชุมชนหรือสังคมอื่นย่อมมีบทบาทและอิทธิพลในฐานะเป็นสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม เป็นแรงกระตุ้นให้เกิด

²¹นิคม ทาแดง, การศึกษากับชีวิตและชุมชน (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2523), หน้า 65-66.

การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมของชุมชนให้เหมาะสมกับกาลสมัยอยู่เสมอ ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้ชุมชนอนุรักษ์วัฒนธรรมของตนไว้ได้

4. การปรับปรุงเปลี่ยนแปลง วัฒนธรรมเป็นมรดกของสังคม ถ่ายทอดสืบต่อกันมาจากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง ซึ่งเป็นเวลายาวนาน สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสังคมเปลี่ยนแปลงไปเรื่อย ๆ ถ้าคนในสังคมนั้นรู้แต่การรับถ่ายทอดจากบรรพบุรุษไว้ ไม่รู้จักการปรับปรุงและสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ แปรกต่าง ๆ เพิ่มเติมให้วัฒนธรรมของสังคมมีความคล่องตัวและเหมาะสมกับกาลสมัยในที่สุด วัฒนธรรมนั้นก็จะถูกกลืนและสูญไปจากสังคม เหมือนกับไดโนเสาร์ที่สูญพันธุ์ไปจากอาณาจักรสัตว์ ดังนั้นการที่จะอนุรักษ์วัฒนธรรมไว้ให้เจริญงอกงามเป็นเอกลักษณ์ของสังคมตลอดไป วัฒนธรรมนั้นจะต้องมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงและเพิ่มเติมสิ่งแปลกใหม่เข้ามาอยู่เสมอ

หลักการของการอนุรักษ์วัฒนธรรมจำเป็นต้องดำเนินให้สอดคล้องกับวิถีการเกิดการเจริญงอกงาม และการดับสูญของวัฒนธรรม เพราะวัฒนธรรมมีคุณสมบัติเหมือนกับสิ่งมีชีวิต²² ดังนั้น การอนุรักษ์วัฒนธรรมจึงต้องประกอบด้วยกิจกรรมต่าง ๆ คือ การส่งเสริม การเผยแพร่ การรับเข้า และการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงดังกล่าว

การศึกษากับการอนุรักษ์วัฒนธรรมของชาติ

ในปัจจุบันสังคมไทยอยู่ในสภาวะที่รับเอาวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามาอย่างเต็มที่ มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอย่างเห็นได้ชัดเจน ทั้งในทางวัตถุและทางจิตใจ วัฒนธรรมไทยที่เป็นมรดกสืบทอดต่อกันมาจะยืดยาง ตลอดจนได้รับการสืบทอดให้เจริญงอกงามคงอยู่ในสังคมได้ถ้ามีการถ่ายทอดส่งเสริม เผยแพร่เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจ และหวงแหนในวัฒนธรรมของตนมากยิ่งขึ้น ซึ่งการศึกษาไทยได้มีบทบาทในการถ่ายทอด วัฒนธรรมของชาติตลอดมา ดังที่วีระ บำรุงรักษา ได้กล่าวไว้ว่า

²²นิคม ทาแดง, การศึกษากับชีวิตและชุมชน (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2523), หน้า 66.

"การศึกษา กิตติ ศาสนา กิตติ และวัฒนธรรม กิตติ เป็นสิ่งเดียวกันในแง่ที่ว่าจุดมุ่งหมายของเรื่องทั้งสามนี้เพื่อการเสริมสร้างคุณภาพ เพื่อคุณค่าของความเป็นมนุษย์ (human values) ร่วมกัน เรื่องทั้งสามจึงยึดคนเป็นเป้าหมายและมุ่งพัฒนาให้มีคุณค่าหรือคุณภาพยิ่งขึ้น ฉะนั้นเราจึงมักจะได้ยินอยู่เสมอว่าการศึกษาทำคนให้เป็นคนดี ศาสนาสอนคนให้เป็นคนดี และกระบวนการวัฒนธรรมก็มุ่งควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคมให้เป็นคนดี เป็นที่ยอมรับในสังคมนั้น ๆ หรือถ้าจะมองสิ่งดังกล่าวทั้งสามนี้ ก็คือ การศึกษาในลักษณะต่าง ๆ นั้นเอง นั่นคือจุดมุ่งหมาย เพื่อให้คนมีคุณภาพแห่งความเป็นมนุษย์ แต่รูปแบบและกิจกรรมอาจจะแตกต่างกันไปและเหมือนกันบ้างเป็นธรรมดา นักการศึกษาหลายท่านได้มองเห็นความสัมพันธ์ของเรื่องทั้งสามเป็นอย่างดี จึงมีผู้กล่าวว่า การศึกษา คือ การถ่ายทอด และสร้างสรรค์วัฒนธรรมนั่นเอง"²³

บรรจง จันทรสา ได้กล่าวถึงบทบาทของการศึกษาต่อการพัฒนาวัฒนธรรม ไว้ว่า ... งานของการศึกษานั้นไม่เพียงแต่จะอำนวยความสะดวกสำหรับผู้คนในสังคมมาเสาะแสวงหาความรู้เพิ่มพูนหรือช่วยให้มนุษย์ได้รับความอึดอ้อมทางด้านสติปัญญา หรือไม่เพียงแต่ให้ความรู้เพื่อให้คนมีงานทำมีรายได้ดี หรือช่วยให้คนมีฐานะดีขึ้นในสังคมเท่านั้น ตรงกันข้ามหน้าที่สำคัญประการแรกของการศึกษาของโรงเรียนนั้นน่าจะเป็นการธำรงรักษาแบบอย่างที่ดีงามในการดำรงชีวิต (วัฒนธรรม) ให้คงอยู่ไปถึงชนรุ่นหลัง ๆ เพื่อเป็นหลักประกันว่าสังคมนั้นจะคงอยู่ต่อไปด้วยความผาสุกและรุ่งเรือง... การศึกษาทำหน้าที่สำคัญที่สุดในสังคม แทบจะกล่าวได้ว่าหน้าที่ของการศึกษานั้นสำคัญเหนือกว่าหน้าที่ของรัฐบาลเสียอีก เพราะในขณะที่รัฐบาลทำหน้าที่รักษาความสงบเรียบร้อยและต่อสู้จัดศัตรูให้หมดไป ก็เป็นการต่อสู้เพื่อความอยู่รอดในช่วงระยะเวลาหนึ่งเพียงช่วงหนึ่งเท่านั้น แต่ถ้าหากอนุชน

²³ วีระ บำรุงรักษ์, การศึกษากับการพัฒนาวัฒนธรรมสมัยรัตนโกสินทร์ 200 ปี

(กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2525), หน้า 40.

รู่หลังขาดการปลูกฝังหรือขาดการสืบทอดแนวทางดำรงชีวิต อันเป็นวัฒนธรรมของสังคม แล้วไซ้ ในที่สุดแล้วก็จะไม่มีสังคมเหลืออยู่ให้รัฐบาลปกครองได้...²⁴

นอกจากนี้ สุเทพ การุญย์ลัญจกร ได้ให้ความคิดเห็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับบทบาทของ การศึกษาในการพัฒนาวัฒนธรรมไว้หลาย ๆ ด้านด้วยกัน คือ²⁵

1. การศึกษาช่วยจรรโลงวัฒนธรรมในส่วนที่ดั่งงาม เพื่อเป็นสมบัติกลางแก่พลเมืองต่อไป ตัวอย่างเช่น การรักษามรดกทางวัฒนธรรม และวรรณคดีไทยไว้โดยสอนแก่พลเมืองของประเทศให้ใช้ภาษาไทยเป็นภาษาสื่อความหมายทั่วประเทศ เพื่อแสดงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและเป็นเอกลักษณ์ที่เด่นของชาติ หรือสอนให้รู้จักรักษาสารณสมบัติ เช่น วัฒนาอาราม เพื่อเป็นคู่ขวัญของประเทศสืบไป เป็นต้น

2. การศึกษาช่วยปรับปรุงเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมในส่วนที่ควรแก่การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้ดีขึ้น

3. การศึกษาทำหน้าที่ถ่ายทอดวัฒนธรรมให้ยั่งยืนต่อไป บางท่านอาจเรียก การศึกษาในลักษณะนี้ว่าสังคมประภิต คือ สังคมมีหน้าที่ถ่ายทอดการศึกษาให้กับสมาชิกในสังคม ตามรูปแบบที่สังคมต้องการ นั่นก็คือ ถ่ายทอดคตินิยม เนติธรรม วัตถุประสงค์ และสหธรรม เพื่อให้ดำเนินไปตามปกติฐาน (Norms) ของสังคม ถ้าขาดการศึกษาก็ยากที่วัฒนธรรมจะพัฒนาได้ ก็มีสะดุดอยู่กับที่และเสื่อมทรามลงในที่สุด และสังคมคงจะอยู่กันไม่มีระเบียบเป็นแน่แท้ นอกจากนี้ การจัดสอนนาฏศิลป์ จิตรกรรม ประติมากรรม ดุริยางศิลป์หรือวรรณกรรมก็เป็นส่วนเกี่ยวข้องกับการถ่ายทอดวัฒนธรรม ด้วย

4. การศึกษาทำหน้าที่ปลูกฝัง (Implantation) วัฒนธรรมอันดั่งงามให้แก่พลเมือง

²⁴บรรจง จันทรส. ปรัชญาการศึกษา (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ ไทยวัฒนาพานิช, 2522), หน้า 48.

²⁵สุเทพ การุญย์ลัญจกร. "บทบาทของการศึกษาในการพัฒนาวัฒนธรรม." นางแสดง 5 (มีนาคม 2520): 38-39.

จากความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษาและวัฒนธรรมดังกล่าว พอจะสรุปได้ว่า การกิจหลักประการหนึ่งของการศึกษานั้น คือ การศึกษาเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอด ปรับปรุง และพัฒนาวัฒนธรรม นั้นเอง หรือจะกล่าวอีกนัยหนึ่ง บทบาทของการศึกษาในการพัฒนา วัฒนธรรมนั้นคือการฝึกหัดให้คนรู้จักเลือกและวินิจฉัยว่าสิ่งใดเป็นสิ่งที่ดีและควรที่จะรับไว้ใน สังคมไทยและสิ่งใดที่ควรแก้ไขปรับปรุงหรือรับไว้ไม่ได้อีกต่อไปในสังคม²⁶

อย่างไรก็ดีในการใช้การศึกษาเป็นทางไปสู่การถ่ายทอด ปรับปรุง และพัฒนา วัฒนธรรม การศึกษาจะต้องไม่เพียงแต่ให้ความรู้ ความคิด ที่จะให้ทันกับความเปลี่ยนแปลง ของโลก แต่ต้องให้คุณธรรม ศิลธรรมเพื่อเป็นสติเหนี่ยวรั้ง มิให้ผู้มีความรู้เอาเปรียบผู้ไม่มี ความรู้ มิให้ผู้มีคุณอำนาจและมีความสามารถผลาญทรัพยากรธรรมชาติมาบำรุงบำเรอความสุข ตัวเองเกินขอบเขต และเพื่อให้ผู้มีปัญญาทั้งหลายเข้าใจความเป็นมนุษย์ เข้าใจชีวิต เข้าใจ ธรรมชาติ และรู้จักปรับตัวให้ผสมกลมกลืนกับสิ่งแวดล้อมกายภาพของสังคมอย่างเหมาะสม พร้อมกันนั้นก็ให้เข้าถึงศิลปะอันเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างสรรค์เพื่อกลุ่มเกลาจิตใจให้มีสุนทรียภาพสม กับความเป็นมนุษย์ที่เจริญแล้ว²⁷

การศึกษานอกจากจะมีบทบาทในการถ่ายทอดวัฒนธรรมของสังคมไปสู่ชุมชนรุ่นใหม่ เพื่อเตรียมให้เขาสามารถดำเนินชีวิตอยู่อย่างมีความสุขในสังคม หรือในส่วนที่มีความเกี่ยว ข้องกับการเปลี่ยนทางวัฒนธรรม ทั้งในแง่ที่เป็นตัวการและการส่งเสริมการเปลี่ยนแปลง วัฒนธรรมทางสังคมแล้ว การศึกษายังเป็นเครื่องมือในการอนุรักษ์วัฒนธรรมของสังคมอีกด้วย ซึ่งโรงเรียนในฐานะที่เป็นตัวแทนของสถาบันการศึกษาได้ทำหน้าที่นี้อย่างเห็นได้ชัดเจน

²⁶ เจลีสว มณีเลิศ, "บทบาทของการศึกษาในการพัฒนาวัฒนธรรม", การศึกษา แห่งชาติ 20 (สิงหาคม - กันยายน 2529): 35.

²⁷ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, สู่โฉมหน้าใหม่ของวัฒนธรรมกับ การพัฒนา (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2533), หน้า 44-45.

การที่กล่าวว่าการศึกษามีหน้าที่ในการอนุรักษ์วัฒนธรรมนั้น อาจพิจารณาได้จาก ความมุ่งหมายของการศึกษาไม่ว่าจะเป็นระดับใด จะเน้นหน้าที่ของการศึกษาในการอนุรักษ์ วัฒนธรรมของชาติทั้งสิ้น ตัวอย่างเช่น ในแผนการศึกษาของชาติปีพุทธศักราช 2520 หมวด 6 ข้อ 50 ที่ระบุไว้ว่า "รัฐพึงจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างและก่อให้เกิดความสำนึกใน คุณค่าของศิลปะ วัฒนธรรม จริยธรรม ศาสนา ตลอดจนขนบธรรมเนียมและประเพณีอันดีงาม รวมทั้งสถานที่และวัตถุอันมีค่าทางประวัติศาสตร์"²⁸

แม้จะกล่าวว่า สถาบันการศึกษาระดับต่าง ๆ มีภาระหน้าที่ที่สำคัญในการอนุรักษ์ วัฒนธรรมก็ตาม แต่จากข้อเท็จจริงที่ปรากฏ ในปัจจุบันวัฒนธรรมไทยกำลังเปลี่ยนแปลงไป อย่างมาก และวัฒนธรรมบางอย่างโดยเฉพาะวัฒนธรรมพื้นบ้าน ซึ่งเป็นวัฒนธรรมของชาติที่ สำคัญยิ่งได้เริ่มเปลี่ยนแปลงและสูญหายไปบ้างแล้วก็มี ดังนั้น จึงเป็นความจำเป็นอย่างยิ่งที่ สถาบันต่าง ๆ นอกเหนือจากสถาบันการศึกษาและบุคคลอื่น ๆ ควรให้ความร่วมมือในการอนุรักษ์ วัฒนธรรม โดยตระหนักว่า การอนุรักษ์วัฒนธรรมมิได้เป็นหน้าที่ของบุคคลหรือหน่วยงานอื่นใด โดยเฉพาะ

ข้อสังเกตเกี่ยวกับสาเหตุที่ทำให้วัฒนธรรมไทยโดยเฉพาะวัฒนธรรมพื้นบ้านได้เริ่ม เปลี่ยนแปลงหรือสูญหายไป ทั้งนี้เกิดจากการดำเนินงานอนุรักษ์ส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้าน ส่วนใหญ่มักเป็นไปในลักษณะดังนี้²⁹

1. ส่งเสริมโดยขาดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง คำนึงถึงแต่รูปแบบในทางวัตถุ เนื่องจากผู้ส่งเสริมมักเป็นผู้ขาดความรู้อย่างถ่องแท้ มีความเข้าใจศิลปะวัฒนธรรมพื้นบ้านไม่ ลึกซึ้งพอ มีแต่ความตั้งใจดี ซึ่งไม่เพียงพอ ต้องมีความรู้ความเข้าใจในหน้าที่ความสำคัญของ ศิลปะพื้นบ้านที่ถูกต้องด้วย

²⁸ทบวงมหาวิทยาลัยของรัฐ, แผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษา ระยะที่ 5

(กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2525), หน้า 8.

²⁹ประชุม ชุ่มเฟื่องพันธุ์, "แนวคิดเรื่องการศึกษาและการสงวนรักษาศิลปะวัฒนธรรม พื้นบ้าน," วัฒนธรรมไทย 19 (มกราคม 2522): 9-10.

2. การส่งเสริมมุ่งแต่ในรูปแบบที่เป็นอุตสาหกรรม คือ ตามอย่างในกรุงเทพฯ ซึ่งสังคมเริ่มเปลี่ยนไปเป็นแบบอุตสาหกรรม สิ่งที่ผลิตออกมาในรูปอุตสาหกรรมแล้วย่อมต้องเน้นด้าน "ปริมาณ" มากกว่า "คุณภาพ" จึงทำให้ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านเสื่อมโทรมลง

3. มีหน่วยงานราชการหลายหน่วยงาน ที่มีโครงการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน ตามภูมิภาคต่าง ๆ โดยที่หน่วยงานนั้น ๆ มิได้ประสานงานกันเลย ต่างคนต่างทำ ใครใคร่ทำก็ทำไปตามใจชอบ ถือความคิดเห็นของตนเป็นใหญ่ การทำงานจึงอยู่ในรูปต่างคนต่างทำ จึงทำให้งานซ้ำซ้อนกัน และสิ้นเปลืองงบประมาณและยังทำให้เกิดขาดความสามัคคี ขาดกำลังคน ทำให้การดำเนินงานไม่ได้ผลเท่าที่ควร เพราะไม่มีการวางแผนระยะยาวให้ถูกหลักวิชา

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินงานอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้าน ซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่สำคัญของชาติ ได้ผลดีขึ้น จึงควรปฏิบัติดังนี้^{๓๐}

1. จัดสรรบุคคลที่ทำหน้าที่ในการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมจากผู้ที่มีความตระหนักถึงความสำคัญ และเข้าใจในเนื้อหาของสาระของวัฒนธรรมพื้นบ้านอย่างแท้จริงมีขอบข่ายแค่ไหน อย่างไร

2. ส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้านโดยคำนึงถึงด้านคุณภาพ ซึ่งแสดงออกถึงความเป็นเอกลักษณ์ของไทย ซึ่งอาจจะรับวัฒนธรรมอื่นที่เหมาะสมมาดัดแปลงให้เข้ากับวิถีชีวิตของคนไทยด้วย โดยไม่จำเป็นต้องยึดถือว่าการอนุรักษ์วัฒนธรรมเป็นเพียงการรักษาวัฒนธรรมเก่าให้คงอยู่เท่านั้น แต่ต้องมีการรับวัฒนธรรมจากภายนอกในลักษณะประสมประสานเพื่อกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมให้เหมาะสมกับกาลสมัยอยู่เสมอ และยังก่อให้เกิดประโยชน์ในการดำรงชีวิตของสมาชิกในสังคมด้วย เช่นตัวอย่าง วัฒนธรรมการรับประทานอาหารประเภทปลาแดก ซึ่งมีอันตรายต่อร่างกายมากกว่าให้คุณค่า ควรมีการส่งเสริมให้รู้จักวิธีทำอาหารนั้นให้ปลอดภัยเสียก่อนจึงรับประทาน

^{๓๐} คำบรรยาย ดร. วีระ บำรุงรักษ์ ในการสัมมนาวิชาพื้นฐานการศึกษาเรื่อง "นโยบายและแผนปฏิบัติงานในด้านวัฒนธรรมของสำนักงานคณะกรรมการของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ โดยใช้การศึกษานอกโรงเรียนเป็นสื่อ" 13 กันยายน 2526 ณ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

3. มีการประสานความร่วมมือในการดำเนินงานเพื่ออนุรักษ์และส่งเสริม วัฒนธรรมร่วมกันระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งที่เป็นหน่วยงานของรัฐและเอกชน

4. จัดตั้งสมัชชาผู้นำท้องถิ่น เพื่อร่วมมือกับหน่วยงานของรัฐในการดำเนินงาน อนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้าน

ดังได้กล่าวมาแล้วว่า งานการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมเป็นหน้าที่ของคนทุกคน ในชาติ ดังนั้นสถาบันการศึกษา สถาบันต่าง ๆ และบุคคล ควรมีบทบาทในการร่วมมือกันอนุรักษ์ วัฒนธรรมพื้นบ้าน 5 ประการดังนี้ คือ^๑

1. วิทยาลัยครูและมหาวิทยาลัยทุกแห่งทั่วประเทศ ควรริเริ่มก่อตั้งพิพิธภัณฑ์สถาน ทำหน้าที่เก็บรวบรวม สงวนรักษาและจัดแสดงสมบัติทางวัฒนธรรมทุกประเภทของชาติเหมือน ously ประเทศที่เจริญแล้วได้ทำสำเร็จเป็นตัวอย่างอันดียิ่งคือ College Museum, University Museum ซึ่งนอกจากทำหน้าที่เก็บรวบรวมจัดแสดงสมบัติทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นตนเองแล้ว ยังเป็นที่เก็บรวบรวมผลงานของสถาบัน เป็นที่ทำการวิจัย เป็นสถานที่ฝึกหัดอบรม ศูนย์ช่วย การเรียนการสอนและอื่น ๆ วิทยาลัยและมหาวิทยาลัยมีกำลังทางวิชาการ มีนักศึกษาอยู่พร้อม แล้วและยังตั้งอยู่ท่ามกลางแหล่งชุมชน อยู่ใกล้ชิดกับแหล่งทรัพยากรทางศิลปวัฒนธรรมด้วย โอกาสที่จะทำได้จึงไม่ยากเลย ถ้ามีความสนใจและตั้งนโยบายไว้อย่างแน่นอน

2. ทุกจังหวัดในประเทศไทย ต้องถือนโยบายอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม พื้นบ้านของชาติโดยตรง และควรมีพิพิธภัณฑ์สถานจังหวัดละ 1 แห่ง ก็จะช่วยอนุรักษ์มรดกทาง ศิลปวัฒนธรรมของปู่ย่าตายายของเราไว้ได้เป็นอันมาก

3. วัดเป็นสถาบันหนึ่งที่สามารถช่วยเหลือบ้านเมืองและการศึกษาด้านศิลปวัฒนธรรม ได้ดี เพราะวัดที่เก่าแก่ วัดที่มีชื่อเสียง ประชาชนนิยมเลื่อมใสมาก พระสงฆ์จะคิดทำอะไร ชาวบ้านจะให้ความช่วยเหลือเสมอ ตามประวัติศาสตร์การพิพิธภัณฑ์ในประเทศไทยก็ได้วัดเป็น ผู้บุกเบิกก่อตั้งพิพิธภัณฑ์ขึ้นก่อน พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติที่มีชื่อเสียงหลายแห่งก็เป็นพิพิธภัณฑ์ของ วัดมาก่อน

^๑ ประทุม ชุ่มเพ็งพันธ์, "แนวคิดเรื่องการศึกษาและการสงวนรักษาศิลปวัฒนธรรม พื้นบ้าน," วัฒนธรรมไทย 19 (มกราคม 2522): 11-12.

4. ธนาคารเป็นสถาบันหนึ่งที่น่าจะได้มีบทบาทในด้านการอนุรักษ์และส่งเสริมงานศิลปวัฒนธรรมของชาติอย่างจริงจัง มิได้หวังผลเพื่อการโฆษณาอย่างเดียวธนาคารมีกำลังเงินพอที่จะตั้งพิพิธภัณฑ์สถานขนาดใหญ่ประจำสำนักงานใหญ่ของตน หรือตั้งเป็นอาคารเอกเทศได้เหมือนเช่นที่ต่างประเทศทำกัน เพราะการตั้งพิพิธภัณฑ์ธนาคาร (Bank Museum) ซึ่งถือเป็นงานโฆษณาเรียกลูกค้า สร้างเครดิตแสดงสถานะของธนาคารอย่างหนึ่ง ธนาคารใดสร้างพิพิธภัณฑ์แปลกใหม่ มีของมีค่าหายาก ธนาคารนั้นก็มิชื่อเสียงมีประชาชนสนใจมาก มีวิธีการดำเนินงาน การบริการเหมือนพิพิธภัณฑ์สากล

5. นักวิชาการ ครู อาจารย์และประชาชนไทยทั้งหลายที่สนใจ ควรจะได้ลงมือรวบรวมและศึกษาวิจัยศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านอย่างจริงจัง

การศึกษาค้นคว้าและวิจัยทางวัฒนธรรม ควรให้ความสนใจในการศึกษาวัฒนธรรมพื้นบ้านของแต่ละท้องถิ่น เพราะจะทำให้เข้าใจสภาพความเป็นอยู่ของชนกลุ่มนั้น ๆ ได้ดียิ่งขึ้น เพราะวัฒนธรรมมีส่วนสัมพันธ์หรือเป็นพื้นฐานความคิด ความเชื่อของคนในท้องถิ่นเป็นอย่างมาก ประเทศไทยได้แบ่งออกเป็นภาคต่าง ๆ ตามสภาพภูมิศาสตร์ วัฒนธรรมของแต่ละภาคก็มีทั้งที่แตกต่างกันและมีส่วนที่เหมือนกัน สาเหตุใหญ่ ๆ ที่ทำให้วัฒนธรรมแต่ละภาคมีความแตกต่างกันคือ สิ่งแวดล้อม ดิน ฟ้า อากาศ การทำมาหากิน และเชื้อชาติเป็นสำคัญ แต่ก็มีส่วนเหมือนกันอยู่ เช่น การใช้การปกครองระบอบเดียวกัน ศาสนาพุทธที่คนส่วนใหญ่นับถือ เป็นต้น ในปัจจุบันไม่ว่าจะเป็นวัฒนธรรมในภาคใดก็ตามต่างได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมตะวันตกอย่างมาก โดยเฉพาะวัฒนธรรมตะวันตกมีอิทธิพลอย่างมากต่อวัฒนธรรมในแถบภาคกลาง เพราะเป็นศูนย์กลางการติดต่อสื่อสาร วิชาการ เศรษฐกิจ สังคม ฯลฯ

วัฒนธรรมแถบภาคกลางที่มีค่าควรแก่การทำนุบำรุงรักษา และส่งเสริมไว้มิให้สูญสูญหายไปมีดังนี้^{๓๒}

^{๓๒} สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, คู่มืออบรมวัฒนธรรมไทยระดับมัธยมศึกษา (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2525), หน้า 6.

1. หมวดศิลปกรรม ได้แก่

- วรรณกรรมพื้นบ้าน เช่น ภาษิต คำพังเพย นิทาน ปริศนาคำทาย ภาษากัน
- ความเชื่อเทพนิยาย
- นาฏศิลป์ ได้แก่ การรำประเภทต่าง ๆ เช่น นฤฉาย รำวงช้า รำอวยพร รำแม่บท ฯลฯ
 - ดนตรีไทย เช่น การบรรเลงเพลงไทยในงานประเพณีต่าง ๆ
 - การละคร
 - ศิลปะ ได้แก่ วิจิตรศิลป์ สถาปัตยกรรม ประติมากรรม ฯลฯ

2. หมวดมนุษยศาสตร์ ได้แก่

- ธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ เช่น ประเพณีการแต่งงาน การบวชนาค การโกนจุก การให้ของขวัญ การปลูกเรือน และตั้งศาลพระภูมิ ตระกูลสงกรานต์ การทอดกฐิน และแข่งเรือ การอาบน้ำศพ ฯลฯ
- ศาสนา
- ค่านิยม เช่น การพึ่งพาตนเอง ชยันหมั่นเพียร มีความรับผิดชอบ ประหยัด มีระเบียบวินัย เคารพกฎหมาย ปฏิบัติตามคุณธรรมของศาสนา รักษาดี ศาสน์ กษัตริย์

3. หมวดการช่างฝีมือ ได้แก่

- การทอเสื่อ
- การแกะสลัก
- การเย็บปักถักร้อย
- การตีทอง
- การฝังมุก ประดับโต๊ะเก้าอี้ เครื่องดนตรีไทย
- การปั้นดินเผา เช่น โอ่ง หม้อไห
- การจักสาน เช่น สานกระบุง ตะกร้า และเครื่องดักสัตว์น้ำ
- ช่างเหล็ก เช่น การตีมีด เคียว จอบ ดาบ เสียม
- ช่างไม้ เช่น การปลูกบ้าน

4. หมวดกีฬาและนันทนาการ ได้แก่

- กีฬาพื้นบ้าน เช่น ชกมวย ฟันดาบ กระบี่กระบอง ตะกร้อ หมากรูก
วิ่งควาย ฯลฯ

- การละเล่น เช่น รำกลองยาว เพลงเรือ เพลงพวงมาลัย เพลงฉ่อย

ลำตัด ฯลฯ

5. หมวดคหกรรมศาสตร์ ได้แก่

- อาหาร เช่น กระจยาสารท ขนมหวานต่าง ๆ

- การแต่งกายแบบไทย

ความเป็นมาของงานส่งเสริมวัฒนธรรมไทย

งานวัฒนธรรมเป็นงานของทุกคน ทุกหน่วยงาน และทุกสถาบันในสังคมนั้น ๆ แต่ในการจัดรูปแบบของงานนั้นควรจัดให้มีองค์กรที่รับผิดชอบโดยตรง และมีองค์กรที่รับผิดชอบโดยอ้อมก็ได้ และการที่องค์กรรับผิดชอบนี้เองที่สังคมนั้น ๆ รักษาวัฒนธรรมของสังคมไว้ได้

สำหรับประเทศไทยนั้นการดำเนินงานวัฒนธรรมมีมาแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบัน โดยมีลักษณะความรับผิดชอบการดำเนินงานดังต่อไปนี้

1. ก่อนสมัยเปลี่ยนแปลงการปกครอง

การดำเนินงานวัฒนธรรมในอดีตตั้งแต่สมัยสุโขทัยถึงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย พ.ศ. 2475 นั้น งานวัฒนธรรมเป็นเรื่องของวังกับวัด เป็นส่วนใหญ่ ประชาชนและข้าราชการประพฤติดำเนินชีวิตตามแนวทางที่ชี้แนะ และการอบรมสั่งสอนของพระมหากษัตริย์ เจ้าผู้ครองเมืองและพระสงฆ์ ซึ่งอยู่ตามวัดต่าง ๆ ในชุมชน ดังนั้นผู้นำในเรื่องวัฒนธรรมคือพระกับเจ้า ทั้ง 2 ฝ่าย ได้ดำเนินงานประสาน สอดคล้อง เกื้อกูล ประโยชน์ในส่วนที่เกี่ยวกับประชาชนมาโดยตลอดจึงมีผลงานสืบทอดเป็นหลักฐานอยู่มากมาย ในสมัยนี้พระพุทธรูปศาสนารุ่งเรือง มีนาคเป็นหลักของวัฒนธรรมทางจิตใจของชนในชาติ ส่วน

วัฒนธรรมทางวัตถุ เช่น สถาปัตยกรรมที่สวยงาม โบราณสถานที่เก่าแก่มียุคยืนยาวถึงปัจจุบัน ล้วนแล้วแต่เป็นผลงานที่เกิดจากวังและวัด

ดังนั้นวัฒนธรรมที่สำคัญ ๆ ในสมัยนี้จะมีคามผูกพันอยู่กับความคิด ความเชื่อใน พระพุทธศาสนา หรือหลักธรรมคำสอนแทบทั้งสิ้น ดังนั้น วังและวัดจึงเป็นแกนนำ เป็นหัวใจ ของวัฒนธรรมไทยมาเป็นเวลายาวนานจนตราบเท่าทุกวันนี้^{๑๑}

2. หลังสมัยเปลี่ยนแปลงการปกครอง

นับตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตยเป็นต้นมา หลัง วัฒนธรรมแห่งชาติ โดยเฉพาะวัฒนธรรมตะวันตกได้ไหลบ่าเข้าสู่ประเทศไทย คนไทยได้ไปศึกษา เล่าเรียนในประเทศยุโรปและอเมริกา มาก การดำเนินงานวัฒนธรรมจึงต้องขยายขอบเขตให้ กว้างขวางมากยิ่งขึ้น เพื่อให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

ในปี พ.ศ. 2481 ได้เริ่มมีกองวัฒนธรรมซึ่งเป็นองค์กรรับผิดชอบงานวัฒนธรรม โดยตรงเป็นครั้งแรก ต่อมารัฐบาลได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. 2495 โดยตั้งกระทรวงวัฒนธรรมขึ้น มีอำนาจและหน้าที่เกี่ยวกับการวัฒนธรรมแห่งชาติ นอกจากนี้ยังมีทบวงอีก 2 แห่ง คือ ราชบัณฑิตยสถาน และสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ อยู่ในบังคับบัญชา ของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรมอีกด้วย จนถึง พ.ศ. 2501 รัฐบาลได้ปรับปรุง กระทรวง ทบวง กรม ใหม่ ตามพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม (ฉบับที่ 6) พ.ศ. 2501 มีผลทำให้งานด้านวัฒนธรรมมารวมอยู่ในกระทรวงศึกษาธิการ และได้รับโอน งานของกระทรวงวัฒนธรรมซึ่งได้ยุบเลิกไปเข้ามารวมอยู่ด้วยทำให้กระทรวงศึกษาธิการมีกรม เพิ่มอีก 2 กรม คือ กรมศิลปากร และกรมการศาสนา กรมการวัฒนธรรม ได้ยุบลงมาเป็นกอง

^{๑๑} สมชัย วุฑฒิปรีชา, "สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ," วัฒนธรรมไทย

วัฒนธรรม สังกัดสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ จวบจนกระทั่ง พ.ศ. 2515 ได้โอน กองวัฒนธรรมไปอยู่ในสังกัดของกรมการศาสนา^{๓๔}

ถึงแม้ว่ากระทรวงกองวัฒนธรรมถูกยุบเลิกไปแล้วก็ตาม แต่ก็ยังมีมูลนิธิ สมาคม และสถาบันเอกชนอยู่เป็นจำนวนมากที่ได้ระบุดำเนินการส่งเสริมวัฒนธรรม ในการทำงานไว้อย่างชัดเจนว่าจะส่งเสริมรักษาวัฒนธรรมของชาติ แต่การขาดแคลนหน่วยงานกลางเป็นแกนนำ ทำให้มูลนิธิ สมาคม และหน่วยงานทางเอกชนเฉื่อยชาและละเลยเพิกเฉยเจตนาารมที่ต้งไว้^{๓๕}

3. การดำเนินงานวัฒนธรรมในปัจจุบัน

ลักษณะงานวัฒนธรรมของไทยที่ได้มีการปฏิบัติต่อเนื่องกันมาโดยตลอด ตั้งแต่อดีตถึง ปัจจุบัน มี 2 ลักษณะใหญ่ ๆ คือ การรักษาวัฒนธรรมกับการส่งเสริมวัฒนธรรม ลักษณะทั้งสองนี้เท่ากับเป็นการซึ่งถึงขอบเขตของงานวัฒนธรรมอีกแนวหนึ่ง ดังกระแสพระราชดำรัสของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบันที่ทรงกล่าวว่า "การรักษาวัฒนธรรม คือ การรักษาชาติ"^{๓๕} และข้อความเบื้องต้นของนโยบายวัฒนธรรมแห่งชาติที่รัฐบาลได้ประกาศไว้ในปี พ.ศ. 2524 ก็ได้กล่าวไว้อย่างชัดเจนว่า

^{๓๔}สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ปัญหาการบริหารงานวัฒนธรรมกับแนวทางเพื่อพัฒนาวัฒนธรรมไทย (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2527), หน้า 7-12.

^{๓๕}สมชัย วุฑฒิปรีชา, "สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ," วัฒนธรรมไทย 22 (มีนาคม 2526): 9.

^{๓๖}สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ปัญหาการบริหารงานวัฒนธรรมกับแนวทางเพื่อพัฒนาวัฒนธรรมไทย, หน้า 14.

วัฒนธรรมไทยเป็นเอกลักษณ์ของความเป็นไทย เป็นรากฐานของการสร้างสรรค์
 ความสามัคคีและความมั่นคงของชาติ เป็นสิ่งที่แสดงถึงศักดิ์ศรี เกียรติภูมิ และความ
 ภาคภูมิใจร่วมกันของคนไทย เป็นปัจจัยให้คนในชาติได้ประพฤติปฏิบัติในทางที่ดีงาม
 มีคุณธรรม เพื่อพัฒนาตนเอง พัฒนาสังคม และประเทศชาติ สมควรต้องรักษา และ
ส่งเสริม วัฒนธรรมไทยอย่างจริงจัง และกว้างขวางเป็นพิเศษตามนโยบายรัฐธรรมนูญ
 แห่งราชอาณาจักรไทยที่ระบุไว้ว่า รัฐพึงส่งเสริมและรักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรมของชาติ"^{๓๗}

นโยบายวัฒนธรรมของรัฐ

ในปี พ.ศ. 2524 รัฐได้กำหนด "นโยบายวัฒนธรรมแห่งชาติ" เพื่อเป็นหลักให้
 หน่วยงานของรัฐและเอกชน ร่วมทั้งประชาชน ร่วมกันรักษาและส่งเสริมวัฒนธรรมอย่างมี
 เป้าหมายตรงกัน และประสานสอดคล้องต่อกัน ดังนี้^{๓๘}

1. ส่งเสริมการบำรุง รักษาวัฒนธรรมไทยทุกด้านให้เจริญด้วยการศึกษาค้นคว้า
 วิจัย นวัตกรรม และพัฒนาวัฒนธรรมไทย ให้วัฒนธรรมไทยเป็นเครื่องมือสำคัญสำหรับการแก้ปัญหา
 การดำเนินชีวิต การพัฒนาประเทศด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และการป้องกันประเทศ
 ป้องกันการทำลายวัฒนธรรมและศาสนา และทำนุบำรุงศาสนาให้บริสุทธิ์ เพื่อเป็นหลักในการ
 พัฒนาจิตใจประชาชน

2. เผยแพร่วัฒนธรรมไทยทุกด้านนำไปสู่ประชาชน ถึงขั้นปฏิบัติให้แพร่หลายยิ่งขึ้น
 เพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ ตระหนักถึงความสำคัญของวัฒนธรรมที่มีต่อเอกลักษณ์ศักดิ์ศรี
 ความสามัคคี และความมั่นคงของชาติ ตลอดจนเกิดความเข้าใจซึ่งกันและกัน ทั้งภายใน
 ประเทศและระหว่างประเทศ

^{๓๗} สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ปัญหาการบริหารงานวัฒนธรรมกับ
แนวทางเพื่อพัฒนาวัฒนธรรมไทย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ),
 หน้า 15.

^{๓๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า 16-17.

3. ส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้านและวัฒนธรรมของกลุ่มชนในท้องถิ่นเพื่อให้ประชาชนมีความเข้าใจเห็นคุณค่าและยอมรับวัฒนธรรมของท้องถิ่นซึ่งกันและกัน ก่อให้เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรม อันจะนำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างมีสันติสุขในชาติ และมีความรักหวงแหนวัฒนธรรมไทยยิ่งขึ้น

4. สนับสนุนส่งเสริมให้มีการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกับต่างประเทศเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างชาติ รวมทั้งรู้จักเลือกสรรวัฒนธรรมต่างชาติที่เผยแพร่เข้ามาในประเทศไทย หรือผลจากการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม โดยนำมาคัดกรองปรับปรุงดัดแปลงให้เหมาะสมกับวิถีการดำเนินชีวิตของคนไทย และความมั่นคงปลอดภัยของชาติ

5. สนับสนุนส่งเสริมให้หน่วยงานของรัฐและเอกชนที่ดำเนินงานด้านวัฒนธรรมได้ประสานงานกันอย่างใกล้ชิด โดยการระดมสรรพกำลังทั้งจากภาครัฐและ เอกชน เพื่อรักษาและส่งเสริมวัฒนธรรมให้มั่นคง เป็นพื้นฐานการดำเนินชีวิตของประชาชน ตลอดจนร่วมกันแก้ไขปัญหาก็เกี่ยวกับวัฒนธรรม เพื่อให้วัฒนธรรมมีบทบาทสนับสนุนการพัฒนาประเทศอย่างแท้จริง

แนวทางการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมที่กำหนดไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) ได้กำหนดแนวทางการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมไว้ดังนี้^{๑๑}

1. เร่งทำนุบำรุง ส่งเสริมศาสนาให้เป็นที่ยึดมั่นทางจิตใจ และพัฒนาจริยธรรมของประชาชน ให้มีระเบียบวินัยทั้งส่วนตนและส่วนรวม

2. เร่งส่งเสริมการศึกษาของเยาวชน โดยให้มีการเรียนธรรมศึกษาทุกระดับ และส่งเสริมให้เยาวชนประกอบกิจกรรมทางศาสนาตามจารีตประเพณี

^{๑๑} สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ปัญหาการบริหารงานวัฒนธรรมกับแนวทางเพื่อพัฒนาวัฒนธรรมไทย (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2527), หน้า 17-18.

3. ส่งเสริมให้เยาวชน และข้าราชการประกอบกิจกรรมทางศาสนาในวันสำคัญทางศาสนาประจำสัปดาห์

4. เร่งทำนุ บำรุงส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของชาติ ทั้งด้านวัตถุและจิตใจ เพื่อปลูกฝังให้คนในชาติเกิดความรัก และคิดสร้างสรรค์ความสวยงาม ความมีระเบียบ อนุรักษ์ สืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมที่ดีให้เป็นเอกลักษณ์ของชาติ และเกิดความนิยมในการผลิต และใช้ผลผลิตทางศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านของไทย

5. เร่งทำนุ บำรุงส่งเสริมวัฒนธรรมทางขนบธรรมเนียม ราชประเพณี จารีตประเพณี และภาษาไทยอันเป็นภาษาประจำชาติ

6. จัดให้มีองค์กรกลางทางวัฒนธรรมหรือปรับปรุงองค์กรของรัฐที่มีอยู่แล้วให้มีหน้าที่และอำนาจอย่างเพียงพอในการบริหารวัฒนธรรมของชาติโดยส่วนรวมในระยะเวลาอันสมควร

ทั้งนี้จะได้เน้นบทบาทของประชาชนและภาคเอกชน ให้เข้ามามีส่วนร่วมอย่างสำคัญในการดำเนินงานตามนโยบายดังกล่าว

นอกจากนั้นในแผนพัฒนาการศึกษา ศาสนาและศิลปวัฒนธรรมระยะที่ 6 (พ.ศ. 2530-2534) ของกระทรวงศึกษาธิการ ได้กำหนดแนวนโยบายที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมไว้ในแผนฯ ดังนี้

การศาสนาและศิลปวัฒนธรรม

ส่งเสริมให้เยาวชนและประชาชนมีความรู้ ความเข้าใจ เคารพยึดมั่นและมีความสำนึกต่อการประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมของศาสนาอย่างแท้จริง มุ่งเน้นการศึกษาของสงฆ์ บุคลากรทางศาสนาและจริยศึกษาให้สามารถสอนศาสนาและจริยธรรมแก่เยาวชนและประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพในทุกระดับและทุกประเภทการศึกษา สนับสนุนการทำนุบำรุงสถาบันศาสนาให้เป็นที่ยึดเหนี่ยวและเป็นผู้นำในการพัฒนาจิตใจประชาชน พร้อมทั้งส่งเสริมเยาวชนและประชาชนในด้านความรู้ความเข้าใจในวัฒนธรรมท้องถิ่นและวัฒนธรรมของชาติ โดยเฉพาะ

ความสำคัญในความเป็นไทย นิยมไทย ประพฤติปฏิบัติตามแนวทางวัฒนธรรมไทย ส่งเสริมให้มีการอนุรักษ์ ทำนุบำรุงรักษา ส่งเสริมและพัฒนาศิลปวัฒนธรรมของชาติ^{๔๐}

กรอบและทิศทางแผนวัฒนธรรมแห่งชาติ (พ.ศ.2535-2539)

เนื่องด้วยสหประชาชาติได้ประกาศให้ปี พ.ศ.2531-2540 เป็นทศวรรษโลก เพื่อการพัฒนาวัฒนธรรมและขอความร่วมมือรัฐสมาชิกร่วมจัดกิจกรรมทางด้านวัฒนธรรมด้วย โดยคำนึงถึงความสมดุลระหว่างการพัฒนาคน สิ่งแวดล้อมและสังคม กล่าวคือ พัฒนาการให้เจริญเติบโตทั้งทางร่างกายและจิตใจ พัฒนาสภาพแวดล้อมให้มีดุลยภาพ พัฒนาเศรษฐกิจและสังคมโดยให้ความสำคัญแก่ความสัมพันธ์ของคนให้อยู่ร่วมกันอย่างผาสุกเสมอหน้า จุดนี้เน้นเป็นมิติในการพัฒนาทางวัฒนธรรมที่สำคัญ เพราะเรื่องของวัฒนธรรมเป็นสิ่งจำเป็นและต้องเกี่ยวโยงสัมพันธ์กับการพัฒนามากยิ่งขึ้น^{๔๑}

จากสภาพของวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไปอันเกิดจากผลกระทบของการพัฒนาเศรษฐกิจและระบบการบริหารงานวัฒนธรรม ประกอบกับการตระหนักในความสำคัญของการพัฒนาวัฒนธรรม กระทรวงศึกษาธิการ โดยคณะอนุกรรมการวางแผนวัฒนธรรม ได้ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารรายงานต่าง ๆ วิเคราะห์สังคมโลกที่จะส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมไทย และได้นำข้อคิดเห็นต่าง ๆ จากผู้ทรงคุณวุฒิมาสรุปเป็นกรอบและทิศทางแผนวัฒนธรรมแห่งชาติ (พ.ศ.2535-2539) ซึ่งเป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 (พ.ศ.2535-2539) มีกรอบและทิศทางการดำเนินงาน 14 ประการดังต่อไปนี้^{๔๒}

^{๔๐}สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, แผนพัฒนาการศึกษา ศาสนา และศิลปวัฒนธรรม ระยะที่ 6 (พ.ศ.2530-2534) ของกระทรวงศึกษาธิการ (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2530), หน้า 34.

^{๔๑}สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, กรอบและทิศทางแผนวัฒนธรรมแห่งชาติ (พ.ศ. 2535-2539) (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2533), หน้า 2.

^{๔๒}เรื่องเดียวกัน, หน้า 12-15.

1. เสริมสร้างค่านิยม และลักษณะนิสัยให้คนในชาติมีระเบียบ วินัย มีคุณธรรม มีความซื่อตรง มีความยุติธรรม และเคารพในจรรยาบรรณในอาชีพของตน รวมทั้งปรับบุคลิก ทัศนคติ ระเบียบปฏิบัติ และให้ความรู้ความเข้าใจแก่ประชาชน และกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ อย่างกว้างขวาง เพื่อถ่วงดุลในการรักษาผลประโยชน์ของส่วนรวม
2. เน้นความสำคัญของสถาบันครอบครัว ระบบเครือญาติ และสถาบัน ชุมชน โดยการสร้างสื่อให้การศึกษา ความรู้ ความเข้าใจ เพื่อป้องกันความแปลกแยกแตกร้างของสมาชิกทั้งในเมืองและชนบท
3. ให้มีการศึกษา ค้นคว้า วิจัย ภูมิปัญญาชาวบ้านอันเป็นรากฐานการดำเนินชีวิต ให้ประชาชนเห็นคุณค่า ยอมรับและนำไปใช้ให้เหมาะสมและแพร่หลาย
4. ส่งเสริมให้รัฐและประชาชนเห็นคุณค่า และร่วมกันรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม ของชาติและของท้องถิ่น เพื่อสร้างความเข้าใจและมั่นใจแก่ประชาชนในการปรับปรุงและตอบสนองกระแสวัฒนธรรมทั้งของเราเองและวัฒนธรรมอื่นอย่างเหมาะสม
5. ขยายขอบเขตการมีส่วนร่วมในวัฒนธรรม โดยรณรงค์ให้ประชาชนและภาคเอกชน ตลอดจนหน่วยงานของรัฐ เห็นความสำคัญและตระหนักว่าวัฒนธรรมเป็นเรื่องของทุกคนที่จะ ต้องรับผิดชอบร่วมกัน หน่วยงานของรัฐจะส่งเสริม สนับสนุน ประสานงาน บริการด้านความรู้ วิชาการและงบประมาณจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมและในทำนองเดียวกันหน่วยงานของรัฐจะขอ ความร่วมมือจากประชาชน และภาคเอกชนที่มีศักยภาพสูง ในการสนับสนุนงานวัฒนธรรมเช่นนั้น หรือร่วมมือกันจัดกิจกรรมด้วยความยอมรับนับถือ
6. ส่งเสริมการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม ภายในประเทศ และระหว่างประเทศ โดยใช้ศิลปวัฒนธรรมเป็นสื่อสร้างความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน มีการแลกเปลี่ยนหลาย ๆ รูปแบบ ด้วยกัน เลือกลงทุนศิลปวัฒนธรรมที่มีคุณภาพ ทั้งในแง่ผู้รับและผู้ให้ และใช้วัฒนธรรมเป็นปัจจัย ในการเสริมสร้างความเข้าใจและภาพพจน์อันดีระหว่างประเทศ
7. สร้างทัศนคติ ความรู้และความเข้าใจว่า สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและ ทางวัฒนธรรมเป็นสมบัติของทุก ๆ คนและมีผลต่อชีวิตและความเป็นอยู่โดยตรง ทุกคนมีหน้าที่ ในการเสริมสร้างฟื้นฟูและดูแลรักษา

8. เร่งสร้างความสำเร็จว่า มรดกทางวัฒนธรรมของชาติเป็นสมบัติของทุกคนที่จะต้องร่วมกันรับผิดชอบในการทำนุ บำรุง และดูแลรักษา นอกจากนี้รัฐจะต้องให้การสนับสนุน กำหนดมาตรการในการบริหาร การจัดการ การจัดสรรงบประมาณ และกำลังคนในการดำเนินงานเพิ่มขึ้นอย่างเหมาะสมและจริงจัง โดยเฉพาะในด้านการวิจัยและพัฒนา

9. ประสานการดำเนินงานระหว่างหน่วยงานที่ดำเนินการด้านอุตสาหกรรม ท่องเที่ยวกับการดำเนินงานวัฒนธรรม เพื่อให้กฎหมายและวิธีการสอดคล้อง ส่งเสริม สนับสนุน ซึ่งกันและกันอย่างเหมาะสม

10. สร้างสิ่งอำนวยความสะดวกต่อการที่ประชาชนจะได้ร่วมแสดงออก และได้รับความรู้ความเข้าใจ ความเพลิดเพลินเจริญใจ จากกิจกรรมทางวัฒนธรรมอันหลากหลายและทั่วถึง เพื่อขยายขอบเขตการมีส่วนร่วมในวัฒนธรรมของประชาชน โดยการจัดตั้งศูนย์วัฒนธรรมประจำภูมิภาคเพื่อแสดงกิจกรรมทางวัฒนธรรมให้เกิดความรู้ความเข้าใจในคุณค่า จนสามารถเชื่อมโยงสืบทอดวัฒนธรรมให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง โดยการจัดหาวัสดุอุปกรณ์จัดทำสื่อ จัดสถานที่แสดง เป็นต้น

11. การปรับปรุงการศึกษาให้สอดคล้อง เชื่อมโยงกับรากฐานวัฒนธรรมของท้องถิ่น โดยบรรจุเนื้อหาวัฒนธรรมของท้องถิ่น และภูมิปัญญาชาวบ้านไว้เป็นสาระในการเรียนรู้ทุกระดับ เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจ ความภูมิใจ ในมรดกทางความคิดและวัฒนธรรมที่เป็นของประชาชน เพื่อให้เกิดการยอมรับ สืบทอด และเปลี่ยนแปลงให้สมสมัย

12. ส่งเสริมและสนับสนุนให้สถาบันทางพุทธศาสนา เป็นที่พึ่งทางจิตใจของประชาชนอย่างแท้จริงด้วยการจัดการศึกษาของสงฆ์ ปรับปรุงการปกครองคณะสงฆ์และการดูแลรักษา ศาสนสมบัติ และศิลปกรรมในวัด โดยให้ประชาชนและสื่อมวลชนมีบทบาทในการแสดงออกและร่วมมือเพื่อการพัฒนาศาสนาให้เหมาะสมแก่การสมัย รวมทั้งดำเนินการอันเหมาะสมเพื่อยก ระดับการยอมรับนับถือในศาสนาอื่น ๆ ด้วย

13. การปรับปรุงองค์กรและประสิทธิภาพการบริหารงานวัฒนธรรมเพื่อให้สะดวก ในการประสานนโยบายและแผนการดำเนินงาน รวมทั้งกระจายอำนาจและความรับผิดชอบ ไปสู่องค์กรท้องถิ่น โดยให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมให้มากขึ้น ในฐานะเจ้าของวัฒนธรรม สร้างและพัฒนากำลังคนที่มีความรู้ความล้นกักในงานด้านศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม

14. จัดทำระบบเครือข่ายข้อมูลสารสนเทศทางด้านวัฒนธรรม เพื่อเป็นศูนย์กลางเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ผลงานให้ประชาชนเข้าใจ สามารถเลือกสรรตัดสินใจและปรับปรุงให้เหมาะสมในการดำเนินชีวิต เพื่อขยายผลในการเสริมสร้าง และ โน้มน้าวให้เกิดการระดมความคิด ระดมทุนและระดมความร่วมมือในการดำเนินงานวัฒนธรรม ในการนี้รัฐจะต้องส่งเสริมสนับสนุนบทบาทของสื่อมวลชนในด้านวัฒนธรรมให้มากยิ่งขึ้น

ดังนั้นในอนาคต การพัฒนาใด ๆ ควรต้องคำนึงถึงความสมดุลระหว่างการพัฒนาคน สิ่งแวดล้อม กล่าวคือ พัฒนาการให้เจริญเติบโต ทั้งทางร่างกายและจิตใจ พัฒนาสภาพแวดล้อม ให้มีคุณภาพ พัฒนาเศรษฐกิจและสังคม โดยให้ความสำคัญแก่ความสัมพันธ์ของคนให้อยู่ร่วมกัน อย่างผาสุกเสมอหน้า

การดำเนินงานส่งเสริมวัฒนธรรมของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

ในปัจจุบันมีหน่วยงานของทางราชการและเอกชนเป็นจำนวนมากที่ต่างก็ดำเนินงานด้านวัฒนธรรมในสาขาต่าง ๆ ซึ่งถ้าได้ประสานงานและร่วมมือกันแล้ว จะสามารถช่วยกันดำเนินงานในด้านนี้ไปสู่เป้าหมายที่มุ่งประสงค์ได้โดยเร็วและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ในการนี้ สมควรมีหน่วยงานเพื่อทำหน้าที่ประสานงานและส่งเสริมงานวัฒนธรรมของชาติ รัฐบาลจึงประกาศใช้พระราชบัญญัติสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2522 โดยยกฐานะ กองวัฒนธรรม สังกัดกรมการศาสนา ขึ้นเป็นสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ มีฐานะเทียบเท่ากรม สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติจึงได้บังเกิดขึ้นเป็นครั้งแรก เมื่อวันที่ 24 มีนาคม 2522⁴³ มีคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ เป็นผู้รับผิดชอบกำหนดนโยบายและดำเนินงานด้านวัฒนธรรมแห่งชาติ

⁴³ สมชัย วุทธิปริษา, "สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ,"

หน้าที่ของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ มีดังนี้คือ

1. ปฏิบัติงานตามที่คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติมอบหมาย
2. ศึกษาวิจัยข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรม เพื่อประโยชน์ในการส่งเสริมวัฒนธรรม ตลอดจนการป้องกันและแก้ไขปัญหเกี่ยวกับวัฒนธรรมแห่งชาติ
3. จัดทำโครงการและแผนงานส่งเสริมและพัฒนาเกี่ยวกับวัฒนธรรมแห่งชาติ
4. จัดทำโครงการและแผนงานป้องกันและแก้ไขปัญหเกี่ยวกับวัฒนธรรมแห่งชาติ
5. ริเริ่มและเร่งรัดให้มีการส่งเสริมและเผยแพร่วัฒนธรรมที่เป็นประโยชน์ในการศึกษา เศรษฐกิจ การเมือง และสังคมระหว่างประเทศ
6. ฝึกอบรมผู้ซึ่งจะทำงานด้านวัฒนธรรมไทย ตลอดจนร่วมมือกับเอกชนในการฝึกอบรมบุคคลดังกล่าว
7. ร่วมมือและประสานงานกับส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ และเอกชน ในการดำเนินการตามกฎหมายเกี่ยวกับวัฒนธรรมไทย
8. ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางในการประสานงาน เผยแพร่ และประชาสัมพันธ์กิจกรรมเกี่ยวกับวัฒนธรรมแห่งชาติ
9. ติดตามและประเมินผลการปฏิบัติงานตามโครงการ แผนงาน และนโยบายเกี่ยวกับวัฒนธรรมแห่งชาติ
10. ปฏิบัติการอื่นใดตามที่กฎหมายกำหนดให้เป็นหน้าที่ของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ^{๔๔}

โดยสรุปหน้าที่และภารกิจหลักของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ คือ การดำเนินงานที่คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติมอบหมาย ซึ่งเกี่ยวกับเรื่องนโยบาย วางแผน ส่งเสริม ประสานงาน และติดตามการดำเนินงานวัฒนธรรมทั้งประเทศ จึงเป็นเสมือนหน่วย เสนาธิการด้านวัฒนธรรม ไม่ใช่เป็นหน่วยปฏิบัติการทางด้านวัฒนธรรม ดังนั้น โครงการต่าง ๆ

^{๔๔}สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, กฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2528), หน้า 37.

ที่สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติดำเนินการนั้นจึงเป็นโครงการในเชิงนโยบาย
วางแผน ส่งเสริม ประสานงาน และติดตามผลทั้งสิ้น และถ้าจะมีพิเศษบ้างก็ได้แก่โครงการ
ในลักษณะริเริ่ม หรือทดลองเท่านั้น⁴⁵

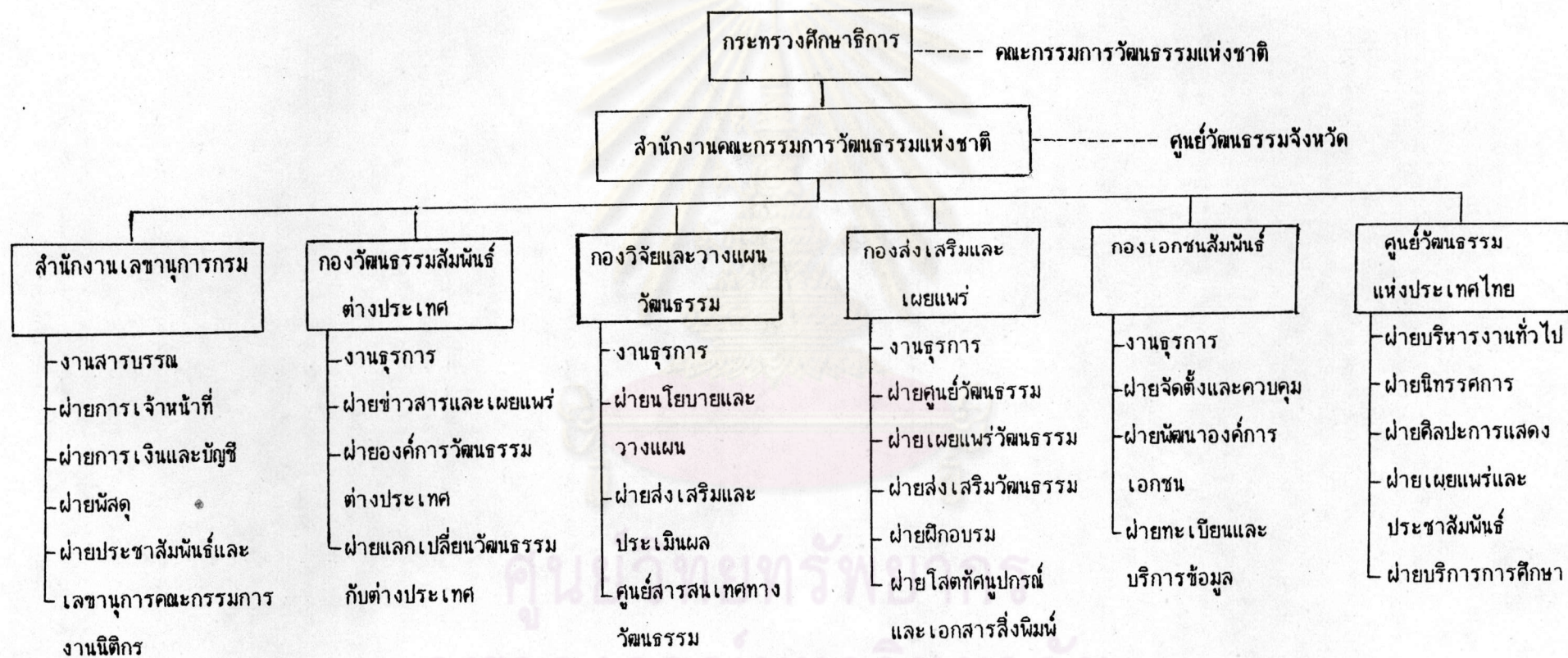
การบริหารงานภายในสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ แบ่งออกเป็น 6
กอง คือ⁴⁶

1. สำนักงานเลขานุการกรม
2. กองวิจัยและวางแผน
3. กองส่งเสริมและเผยแพร่วัฒนธรรม
4. กองวัฒนธรรมสัมพันธ์ต่างประเทศ
5. ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย
6. กองเอกชนสัมพันธ์

⁴⁵ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, กฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวกับวัฒนธรรม (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2528), หน้า 38.

⁴⁶ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, เอกสารการสอนชุดวิชา 11113 ประสบการณ์วัฒนธรรมศึกษา หน่วยที่ 7-15 (นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2533), หน้า 359.

แผนภูมิการแบ่งส่วนราชการของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

นอกจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติแล้ว ยังมีหน่วยงานของรัฐและเอกชนที่ดำเนินงานวัฒนธรรมอยู่เป็นจำนวนมาก เช่น กรมศิลปากร กรมการศาสนา สำนักนายกรัฐมนตรี ทบวงมหาวิทยาลัย สถานศึกษาต่าง ๆ ตลอดจนมูลนิธิ สโมสร วัฒนาอาราม อีกเป็นจำนวนมาก ดังนั้น งานวัฒนธรรมโดยส่วนรวมจึงกระจุกกระจาย ขาดการวางแผนงานร่วมกัน ขาดการพัฒนาองค์กร และขาดการชี้นำ อีกทั้งสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ซึ่งเป็นหน่วยงานมีหน้าที่ในการประสานงานไปทั่วประเทศ ยังขาดผู้ประสานงานหรือหน่วยงานประสานงานในระดับจังหวัด และระดับอื่น ๆ การดำเนินงานโดยลักษณะการจัดตั้งให้มีอนุกรรมการวัฒนธรรมจังหวัดและศูนย์วัฒนธรรมจังหวัด โดยอาศัยสถาบันการศึกษาทำหน้าที่เกี่ยวกับเรื่องนี้ ก็ได้ผลบ้างแต่ก็สามารถเร่งรัดแต่อย่างหนึ่งประการใดได้ เพราะคณะกรรมการและศูนย์วัฒนธรรมเหล่านั้น มิได้เป็นบุคคลหรือหน่วยงานในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ การดำเนินงานวัฒนธรรมในแต่ละจังหวัดจึงไม่ได้ผลดีอย่างทั่วถึง และขึ้นอยู่กับตัวบุคคลระดับผู้บริหาร เช่น ผู้ว่าราชการจังหวัดในฐานะประธาน คณะอนุกรรมการวัฒนธรรมจังหวัด ศึกษาธิการจังหวัดในฐานะเลขานุการประธานศูนย์วัฒนธรรมและเจ้าหน้าที่ศูนย์วัฒนธรรม ซึ่งเป็นข้าราชการในสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ที่สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติกำหนดให้เป็นศูนย์วัฒนธรรมจะให้ความสำคัญต่องานวัฒนธรรมมากน้อยเพียงใด⁴⁷ ปัญหาในการดำเนินงานวัฒนธรรมของหน่วยงานต่าง ๆ ที่กำลังเผชิญอยู่ในปัจจุบันสามารถกล่าวสรุปได้เป็น 3 ด้าน ใหญ่ ๆ คือ⁴⁸

1. ด้านนโยบาย
2. ด้านการบริหาร
3. ด้านการปฏิบัติ

⁴⁷ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, "การดำเนินงานวัฒนธรรมแห่งชาติ," วัฒนธรรมไทย 25 (มกราคม 2529): 45.

⁴⁸ กาสึก เตชะชันหมาก, "อนาคตภาพและทางเสื่อในอนาคต สำหรับการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมในปีพุทธศักราช 2540," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาวิจัยการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531), หน้า 47-79.

ก. ปัญหาด้านนโยบาย

1. มีหน่วยกำหนดนโยบายวัฒนธรรมหลายหน่วยงาน ทำให้นโยบายวัฒนธรรมไม่มีเอกภาพและการปฏิบัติตามนโยบายวัฒนธรรมไม่ได้ผล
2. นโยบายด้านวัฒนธรรมที่หน่วยต่าง ๆ กำหนดออกมาไม่มีรายละเอียดมากเกินไป และยังไม่ได้หลอมรวมนโยบายเหล่านั้นเข้าด้วยกันให้เป็นนโยบายที่สามารถนำไปปฏิบัติให้ได้ผลดีอย่างแท้จริง ทั้งยังมีลักษณะเป็นต่างฝ่ายต่างทำ ขาดการประสานนโยบายที่ดี และการแบ่งงานกันทำยังไม่เหมาะสม ตลอดจนการตัดสินใจแบ่งสรรทรัพยากรให้แก่หน่วยงานนำไปปฏิบัติยังไม่ได้ผลดีเท่าที่ควร
3. นโยบายด้านวัฒนธรรมของหน่วยงานต่าง ๆ มีหลายกรณีที่ไม่สอดคล้องกับนโยบายวัฒนธรรมแห่งชาติ เช่น การเผยแพร่เพื่อประโยชน์ทางการค้าหรือการบันเทิง
4. นโยบายวัฒนธรรมผันแปรไปตามเหตุการณ์ทางการเมืองทำให้ทิศทางการดำเนินงานวัฒนธรรมไม่ต่อเนื่อง
5. กฎหมายเกี่ยวกับวัฒนธรรมที่สนับสนุนองค์กรหรือหน่วยงานวัฒนธรรมมีหลายฉบับ ยังไม่มีการปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมแก่กาลสมัย หรือมีกฎหมายแต่ยังไม่ได้ใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการเผยแพร่วัฒนธรรมอย่างจริงจัง

ข. ปัญหาด้านการบริหาร

1. การบริหารงานวัฒนธรรมขาดเอกภาพ และไม่เอื้ออำนวยต่อการให้ความร่วมมือประสานงานของหน่วยราชการและหน่วยงานภาคเอกชน เช่น หน่วยงานของรัฐและเอกชนที่มีบทบาทสนับสนุน ส่งเสริมการดำเนินงานทางวัฒนธรรมยังไม่ทราบแน่ชัดว่าจะเข้ามาช่วยงานวัฒนธรรมอย่างไร และที่ดำเนินการอยู่แล้วก็ต่างฝ่ายต่างทำความคิดและประสบการณ์
2. โครงสร้างของหน่วยงานที่รับผิดชอบงานวัฒนธรรมโดยตรง ยังไม่เอื้ออำนวยต่อการบริหารงานวัฒนธรรมให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกันทั้งระบบ เช่น คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ไม่สามารถอำนวยความสะดวกงานในหน้าที่ของกระทรวง ทบวง กรม อื่น ๆ และภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องกับงานวัฒนธรรมได้อย่างเต็มที่

3. การบริหารงานด้านวัฒนธรรมยังขาดการนำทรัพยากรกำลังคน กำลังเงิน ที่กระจัดกระจายอยู่ในที่ต่าง ๆ มาใช้อย่างเป็นระบบ และยังไม่ได้นำทรัพยากรภาคเอกชนมาใช้สิทธิให้ได้ผลอย่างเต็มที่

4. โดยธรรมชาติการบริหารงานวัฒนธรรมย่อมเป็นงานที่ยุ่งยาก เพราะต้องเกี่ยวข้องกับสถาบัน องค์กรและบุคคลหลายฝ่าย ทั้งต้องเผยแพร่และขอความร่วมมือจากประชาชน ฉะนั้นจึงไม่สามารถใช้วิธีการบริหารของทางราชการได้แต่เพียงอย่างเดียว

ค. ปัญหาด้านการปฏิบัติ

1. ขาดบุคลากรทางวัฒนธรรมที่มีคุณภาพและขาดการสร้างสรรค้ภาวะผู้นำที่เข้มแข็ง

2. ขาดการประสานงานที่มีประสิทธิภาพ

3. ขาดโครงการที่เข้มแข็ง เพื่อการส่งเสริมวัฒนธรรม

4. ขาดการดำเนินงานวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง และจริงจังในทุกกระดับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับการติดตามประเมินผล

5. ขาดการระดมความร่วมมือของราชการและเอกชนให้ช่วยงานวัฒนธรรมอย่างเต็มที่

6. ไม่ใช้งบประมาณเพื่อวัฒนธรรมในเชิงของการกระจายงบประมาณ และอย่างมีสัดส่วนที่เหมาะสม

7. ขาดการประชาสัมพันธ์ที่ดี และการดำเนินการประชาสัมพันธ์วัฒนธรรมก็ไม่ได้เป็นไปในลักษณะสม่ำเสมอ

จึงสรุปได้ว่า ปัญหาเกี่ยวกับนโยบาย ปัญหาด้านการบริหารและปัญหาด้านการปฏิบัติ เป็นปัญหาใหญ่ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน จำเป็นต้องแก้ปัญหเหล่านี้ด้วยวิธีการทางวัฒนธรรม เพื่อให้งานวัฒนธรรมสามารถดำเนินการต่อไปอย่างมีประสิทธิภาพเป็นผลดีแก่ประชาชน และเป็นพื้นฐานของความมั่นคงของชาติ

การดำเนินงานส่งเสริมวัฒนธรรมของศูนย์วัฒนธรรม

หลังจากได้มีการจัดตั้งสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ เมื่อวันที่ 24 มีนาคม 2522 เป็นที่เรียบร้อยแล้ว สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ได้พิจารณาเห็นว่า เพื่อให้การปฏิบัติงานด้านการอนุรักษ์ ส่งเสริมเผยแพร่ และพัฒนาวัฒนธรรมของชาติ ดำเนินไปได้อย่างกว้างขวางและมีประสิทธิภาพสมควรมีหน่วยงานในเครือข่ายรับผิดชอบการดำเนินงานและประสานงานในจังหวัดต่าง ๆ ทั่วประเทศ ฉะนั้นจึงได้ดำเนินการให้มีการประกาศใช้ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาวัฒนธรรม พ.ศ.2523 เมื่อวันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2523 ซึ่งตามระเบียบนี้กำหนดให้มีศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาวัฒนธรรม ขึ้น โดยพิจารณาจัดตั้งในสถาบันที่มีความพร้อม โดยเฉพาะควรเป็นสถาบันการศึกษาและมีบุคลากรพร้อมที่จะปฏิบัติงานได้ ฉะนั้นในวันที่ 20 พฤษภาคม 2523 กระทรวงศึกษาธิการ จึงได้ประกาศจัดตั้งศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาวัฒนธรรมขึ้นในสถานศึกษาต่าง ๆ ทั่วประเทศ ได้แก่ โรงเรียนมัธยมศึกษา วิทยาลัยครู วิทยาลัยพลศึกษา วิทยาลัยเทคโนโลยีและอาชีวศึกษา มหาวิทยาลัย หรือสถาบันอื่นใดที่คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติเห็นสมควร รวมแล้วได้ 50 ศูนย์ ประกอบด้วยวิทยาลัยครูทั้ง 36 แห่ง โรงเรียนมัธยมศึกษาในสังกัดกรมสามัญศึกษา 11 แห่ง มหาวิทยาลัย 1 แห่ง วิทยาลัยพลศึกษา 2 แห่ง ครอบคลุมพื้นที่ 45 จังหวัด และต่อมา ในวันที่ 17 กุมภาพันธ์ 2524 กระทรวงศึกษาธิการก็ได้ประกาศจัดตั้งศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาวัฒนธรรม เพิ่มขึ้นอีก 27 ศูนย์ ในพื้นที่ 27 จังหวัด รวมแล้วขณะนั้นมีศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาวัฒนธรรม ทั้งหมด 77 ศูนย์ โดยตั้งอยู่ในสถานศึกษาต่าง ๆ ทั่วประเทศทุกจังหวัด⁴⁹

⁴⁹ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, คู่มือการปฏิบัติงานศูนย์วัฒนธรรม (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, 2530), หน้า 2.

นอกจากศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาวัฒนธรรมแล้ว ตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาวัฒนธรรม พ.ศ. 2523 ยังได้กำหนดให้ในแต่ละจังหวัดมี คณะอนุกรรมการวัฒนธรรมจังหวัดควบคู่กันไปด้วย โดยให้มีหน้าที่กำหนดแผนงานวัฒนธรรม จังหวัดให้สอดคล้องกับนโยบายหลักของคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ และคอยให้ความช่วยเหลือสนับสนุนตลอดจนกำกับดูแลการดำเนินงานของศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาวัฒนธรรมให้ ดำเนินการไปด้วยความเรียบร้อยและมีประสิทธิภาพ ประกอบด้วย

ผู้ว่าราชการจังหวัด	เป็นประธานอนุกรรมการ
ปลัดจังหวัด	เป็นอนุกรรมการ
ประธานสภาจังหวัด	เป็นอนุกรรมการ
นายเทศมนตรี	เป็นอนุกรรมการ
นายกสมาคมสตรีหรือนายกสโมสร-	
ส่งเสริมวัฒนธรรมหญิง	เป็นอนุกรรมการ
ประธานศูนย์วัฒนธรรมจังหวัด	เป็นอนุกรรมการ
ผู้อำนวยการประถมศึกษาจังหวัด	เป็นอนุกรรมการ
พัฒนาการจังหวัด	เป็นอนุกรรมการ
หัวหน้าศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน	เป็นอนุกรรมการ
หัวหน้ากลุ่มโรงเรียนมัธยมศึกษา (1 คน)	เป็นอนุกรรมการ
ผู้แทนกรมศิลปากร (1 คน)	เป็นอนุกรรมการ
ผู้แทนสมาคมหรือมูลนิธิ (ซึ่งผู้ว่าราชการ	
จังหวัดเห็นชอบไม่เกิน 5 คน)	เป็นอนุกรรมการ
ผู้ทรงคุณวุฒิ (ซึ่งผู้ว่าราชการจังหวัดเสนออีก	
ไม่เกิน 3 คน)	เป็นอนุกรรมการ
ศึกษาธิการจังหวัด	เป็นอนุกรรมการและเลขานุการ
เลขานุการศูนย์วัฒนธรรมจังหวัด	เป็นอนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

ให้ศึกษาธิการจังหวัดเสนอกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ โดยได้รับความเห็นชอบจากผู้ว่าราชการจังหวัด อีก 1 คน และให้มีกรรมการที่ปรึกษาซึ่งผู้ว่าราชการจังหวัดเสนออีกไม่เกิน 3 คน^{๕๐}

ต่อมาในปี พ.ศ. 2524 ได้มีการยกเลิกระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาวัฒนธรรม พ.ศ. 2523 และประกาศใช้ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยศูนย์วัฒนธรรม พ.ศ. 2524 เมื่อวันที่ 27 กุมภาพันธ์ 2524 แทน ซึ่งตามระเบียบนี้มีผลให้ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาวัฒนธรรมเปลี่ยนชื่อเป็นศูนย์วัฒนธรรม และเพื่อให้ทราบว่าคุณศูนย์วัฒนธรรมนั้น ๆ ตั้งอยู่ที่ใด การเขียนชื่อศูนย์วัฒนธรรมจึงใช้ศูนย์วัฒนธรรมขึ้นต้นตามด้วยจังหวัดหรืออำเภอ แล้วตามด้วยชื่อสถานศึกษาที่จัดตั้งเป็นศูนย์วัฒนธรรมนั้น ๆ เช่น ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดกาญจนบุรี วิทยาลัยครูกาญจนบุรี เป็นต้น ส่วนศูนย์วัฒนธรรมในกรุงเทพมหานครนั้น ใช้ชื่อสถานศึกษาหรือหน่วยงานที่จัดตั้งเป็นศูนย์วัฒนธรรม ต่อจากคำว่าศูนย์วัฒนธรรมเลย โดยไม่มีคำว่าจังหวัดหรืออำเภอ เช่น ศูนย์วัฒนธรรมโรงเรียนสตรีวิทยา เป็นต้น^{๕๑}

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติได้พยายามที่จะส่งเสริมและพัฒนาศูนย์มาโดยตลอด โดยมีการปรับปรุงแก้ไขระเบียบว่าด้วยศูนย์วัฒนธรรมหลายครั้ง และมีการจัดตั้งศูนย์วัฒนธรรมเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ โดยเฉพาะมีการจัดตั้งศูนย์วัฒนธรรมอำเภอขึ้นด้วยในอำเภอต่าง ๆ ที่มีความพร้อมและเหมาะสม จนกระทั่งปัจจุบันนี้ระเบียบที่ใช้อยู่ คือ ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยศูนย์วัฒนธรรม พ.ศ. 2531 ซึ่งประกาศใช้ตั้งแต่วันที่ 20 กันยายน 2531 และมีศูนย์วัฒนธรรมตั้งอยู่ในสถานศึกษาต่าง ๆ ทั่วประเทศ 135 ศูนย์ เป็นศูนย์วัฒนธรรมในกรุงเทพมหานคร 18 ศูนย์ ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัด 72 ศูนย์ ศูนย์วัฒนธรรมอำเภอ 44 ศูนย์ และในส่วนของคณะกรรมการวัฒนธรรมจังหวัดนั้น ได้มีประกาศลงวันที่ 20 กันยายน 2531 กำหนดแนวทางในการจัดตั้งคณะกรรมการวัฒนธรรมจังหวัด โดยจะประกอบด้วยผู้ว่าราชการ

^{๕๐} สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, คู่มือการปฏิบัติงานศูนย์วัฒนธรรม (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, 2530), หน้า 3.

^{๕๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า 14.

จังหวัดเป็นประธาน ศึกษาธิการจังหวัดเป็นเลขานุการ เลขานุการศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดและ
ผู้ประสานงานวัฒนธรรมจังหวัดเป็นผู้ช่วยเลขานุการ และอนุกรรมการอื่น ๆ อีกไม่เกิน 26 คน⁵²

หน้าที่และการดำเนินงานของศูนย์วัฒนธรรม

ศูนย์วัฒนธรรมมีหน้าที่ตามที่กำหนดไว้ในระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยศูนย์วัฒนธรรม

พ.ศ. 2531 ดังนี้⁵³

1. ศึกษาค้นคว้า วิจัย และรวบรวมข้อมูลวัฒนธรรม
2. อนุรักษ์ ส่งเสริม พัฒนา และเผยแพร่วัฒนธรรม
3. ฝึกอบรม และสนับสนุนการฝึกอบรมวิทยากรและบุคลากรวัฒนธรรม
4. จัดนิทรรศการด้านวัฒนธรรมและหรือจัดดำเนินการหอวัฒนธรรม
5. ประสานงานและสนับสนุนการดำเนินงานวัฒนธรรมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ในท้องถิ่นทั้งภาครัฐบาลและเอกชน

6. หน้าที่อื่น ๆ ที่ได้รับมอบหมายจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
คณะอนุกรรมการวัฒนธรรมจังหวัด หรือคณะกรรมการวัฒนธรรมอำเภอแล้วแต่กรณี

ในด้านการดำเนินงานของศูนย์วัฒนธรรมจะมีคณะกรรมการดำเนินงานศูนย์วัฒนธรรม
โดยศูนย์วัฒนธรรมที่จัดตั้งในสถานศึกษาให้หัวหน้าสถานศึกษาดำรงตำแหน่งประธานกรรมการ
ดำเนินงานศูนย์วัฒนธรรม สำหรับศูนย์วัฒนธรรมที่มีได้จัดตั้งในสถานศึกษา ในส่วนภูมิภาคให้
ประธานอนุกรรมการวัฒนธรรมจังหวัดเลือกประธานกรรมการดำเนินงานศูนย์วัฒนธรรม หรือ
ประธานกรรมการดำเนินงานศูนย์วัฒนธรรมอำเภอแล้วแต่กรณี แล้วประธานกรรมการดำเนินงาน
ศูนย์วัฒนธรรมจะเสนอรายชื่อคณะกรรมการดำเนินงานศูนย์วัฒนธรรมต่อประธานอนุกรรมการ

⁵² กองส่งเสริมและเผยแพร่วัฒนธรรม, "ศูนย์วัฒนธรรม", (เอกสารอัดสำเนาของ
สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2531), หน้า 2.

⁵³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 2.

วัฒนธรรมจังหวัดเพื่อพิจารณาแต่งตั้งแล้วแจ้งให้สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติทราบต่อไป ในส่วนกลางสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติแต่งตั้งประธานกรรมการดำเนินงานศูนย์วัฒนธรรม แล้วประธานกรรมการดำเนินงานศูนย์วัฒนธรรมจะเสนอรายชื่อคณะกรรมการดำเนินงานศูนย์วัฒนธรรมต่อสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ เพื่อพิจารณาแต่งตั้ง^{๕๔}

คณะกรรมการดำเนินงานศูนย์วัฒนธรรม อาจแบ่งออกเป็นฝ่ายต่าง ๆ ตามหน้าที่ที่รับผิดชอบ เช่น ฝ่ายวิจัย ฝ่ายข้อมูล ฝ่ายเผยแพร่ ฝ่ายวัฒนธรรม ฝ่ายสำนักงาน หรืออาจแบ่งเป็นฝ่ายวิชาการ ฝ่ายส่งเสริมกิจกรรม ฝ่ายประสานงาน ฝ่ายประชาสัมพันธ์ ฯลฯ เป็นต้น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของแต่ละศูนย์^{๕๕}

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ได้กำหนดกรอบนโยบายและโครงการไว้ให้ศูนย์วัฒนธรรมใช้เป็นหลักและแนวทางในการกำหนดแผนงานและโครงการดังนี้

ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัด

1. มุ่งดำเนินการปลูกฝังและเสริมสร้างวัฒนธรรมทางจิตใจโดยยึดถือค่านิยมพื้นฐาน 5 ประการเป็นหลักโดยเน้นในเรื่องการประหยัด การนิยมไทย การพึ่งตนเอง ความขยันหมั่นเพียร ความรับผิดชอบ และการมีระเบียบวินัย
2. มุ่งฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมที่เสื่อมโทรมและขนบธรรมเนียมประเพณีสำคัญของชาติและท้องถิ่น เพื่อเสริมสร้างความภาคภูมิใจ ความรัก และความสามัคคี ให้เกิดขึ้นในสังคมประเทศไทย โดยมุ่งเสริมสร้างพื้นฐานวัฒนธรรมไทยให้แข็งแกร่ง และเจริญงอกงามมีส่วนร่วมสำคัญในการแก้ไขปัญหาและตอบสนองความต้องการอันถูกต้อง ตลอดจนเพื่อธำรงไว้ซึ่งวิถีชีวิตที่ดีงามของไทย

^{๕๔} สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, คู่มือการปฏิบัติงานศูนย์วัฒนธรรม (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, 253๑), หน้า 17-18.

^{๕๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า 66.

3. จัดและส่งเสริมให้มีการเผยแพร่แลกเปลี่ยนวัฒนธรรมระหว่างท้องถิ่นระหว่างภาค และระหว่างประเทศ เพื่อให้ประชาชนแต่ละท้องถิ่นได้มีความเข้าใจซึ่งกันและกัน
4. มุ่งพัฒนาและเสริมสร้างระบบการประสานงานระหว่างหน่วยงานภาครัฐ เอกชน และชุมชน เพื่อให้มีการร่วมมือกันในการดำเนินงานด้านการอนุรักษ์ ส่งเสริม เผยแพร่ และพัฒนาวัฒนธรรมอย่างมีประสิทธิภาพ
5. ดำเนินการประชาสัมพันธ์กิจกรรมวัฒนธรรมให้กว้างขวางและให้เป็นที่รู้จักในความสำคัญของวัฒนธรรมมากยิ่งขึ้น
6. มุ่งพัฒนาระบบข้อมูลทางวัฒนธรรม ดำเนินการสำรวจและจัดระบบข้อมูลทุกประเภท ทุกระดับเพื่อประโยชน์ในการศึกษา ค้นคว้า ตลอดจนเพื่อบริการแก่บุคคลโดยทั่วไป
7. ให้มีการวางแผนงานวัฒนธรรมในระดับต่าง ๆ ภายในจังหวัดให้สอดคล้องกันเป็นระบบ โดยเน้นให้มีการกระจายงานออกสู่ท้องถิ่น และให้มีการระดมสรรพกำลังจากหน่วยงานอื่นทั้งภาครัฐและเอกชน
8. ส่งเสริมบุคคล และผลงานทางวัฒนธรรมของหน่วยงานต่าง ๆ ให้เป็นตัวอย่างอันดีของสังคม^{๕๖}

การดำเนินงานโครงการและกิจกรรมต่าง ๆ ของจังหวัดและอำเภอ นั้น บางครั้ง ศูนย์วัฒนธรรมอาจดำเนินการเอง หรืออาจร่วมมือและประสานงานกับหน่วยงานอื่น หรืออาจให้การสนับสนุนหน่วยงานอื่นก็ได้ ทั้งนี้จะต้องได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการวัฒนธรรมจังหวัดหรือคณะกรรมการวัฒนธรรมอำเภอด้วย และโดยเฉพาะอย่างยิ่งโครงการและกิจกรรมที่ศูนย์วัฒนธรรมจะดำเนินการในแต่ละปีนั้น จะต้องขออนุมัติจากคณะกรรมการวัฒนธรรมจังหวัดเสียก่อน ทั้งนี้เพื่อคณะกรรมการวัฒนธรรมจังหวัดจะได้พิจารณาหาแนวทางการดำเนินงานที่เหมาะสม และเพื่อให้มีการประสานงานกันระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ อย่างกว้างขวางและมีประสิทธิภาพ และสิ่งที่ศูนย์วัฒนธรรมจะต้องคำนึงถึงให้มากที่สุด คือ การจัด

^{๕๖} กองส่งเสริมและเผยแพร่วัฒนธรรม, "ศูนย์วัฒนธรรม," (เอกสารอัดสำเนาของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2531), หน้า 3-4.

กิจกรรมของศูนย์นั้นควรจัดลงสู่ประชาชนและเยาวชนโดยทั่วไปอย่างกว้างขวาง มิใช่จัดอยู่เพียงภายในสถานศึกษา หรือภายในศูนย์วัฒนธรรมเท่านั้น⁵⁷

สำหรับด้านงบประมาณนั้น สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติได้จัดสรรงบประมาณประจำปีให้ศูนย์วัฒนธรรมเป็นค่าใช้จ่ายในการดำเนินโครงการต่าง ๆ โดยจัดสรรให้ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดศูนย์ละ 50,000 บาท และศูนย์วัฒนธรรมอำเภอ 30,000 บาท⁵⁸ งบประมาณที่สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติจัดสรรไปให้ นั้นมิใช่เพื่อศูนย์วัฒนธรรมเท่านั้นแต่จัดสรรไปให้ เพื่องานวัฒนธรรมของจังหวัดและอำเภอโดยส่วนรวม โดยมีความมุ่งหวังว่างบประมาณจำนวนดังกล่าวจะไปช่วยกระตุ้นให้บุคคล และหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง มีความตื่นตัวในอันที่จะร่วมมือและประสานงาน เพื่อให้เกิดการอนุรักษ์ส่งเสริม เผยแพร่ และพัฒนาวัฒนธรรมของชาติและของท้องถิ่นอันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาท้องถิ่นและประเทศชาติอย่างแท้จริง

ผลการดำเนินงานและปัญหาของศูนย์วัฒนธรรม

เมื่อปี พ.ศ. 2528 สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติได้ประเมินผลการดำเนินงานศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดทั่วประเทศ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นข้อมูลสำหรับผู้บริหาร และผู้ปฏิบัติสำหรับปรับปรุง และพัฒนาการดำเนินงานโครงการ ตลอดจนปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ในการดำเนินงานของศูนย์วัฒนธรรม พบว่า จำนวนโครงการที่ศูนย์วัฒนธรรมดำเนินการ โดยเฉลี่ยแล้วปีละ 7 โครงการ โดยอัตราส่วนระหว่างโครงการภายในศูนย์และภายนอกศูนย์ เป็น 1:3 งบประมาณในการดำเนินงานนั้น ส่วนใหญ่ได้รับงบประมาณจากสำนักงาน

⁵⁷ กองส่งเสริมและเผยแพร่วัฒนธรรม, "ศูนย์วัฒนธรรม" (เอกสารอัดสำเนาของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2531), หน้า 5.

⁵⁸ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, คู่มือการปฏิบัติงานศูนย์วัฒนธรรม (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, 2530), หน้า 67.

คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ โครงการส่วนใหญ่ได้รับงบประมาณไม่เพียงพอสำหรับการดำเนินงานตามแผนนั้น ศูนย์วัฒนธรรมส่วนมากดำเนินการได้ตรงตามแผนงานของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ บุคลากรที่ดำเนินงานในศูนย์วัฒนธรรม ปรากฏว่าไม่เพียงพอต่อการดำเนินงาน และผลการดำเนินงานด้านปริมาณและคุณภาพของศูนย์วัฒนธรรมนั้นอยู่ในเกณฑ์ดี^{๕๙}

โดยสรุปแล้ว การดำเนินงานของศูนย์วัฒนธรรมนั้นอยู่ในเกณฑ์ดีทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ แต่การดำเนินงานยังมีปัญหาและอุปสรรคหลายประการโดยเฉพาะในด้านต่อไปนี้^{๖๐}

1. ด้านบุคลากรที่ดำเนินงานภายในศูนย์วัฒนธรรม ซึ่งใช้บุคลากรจากสถาบันที่ตั้งของศูนย์วัฒนธรรมซึ่งมีงานประจำทำอยู่แล้วจึงทำให้ไม่สามารถปฏิบัติงานได้อย่างเต็มที่
2. ด้านงบประมาณซึ่งได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ จำนวนไม่มากนัก จึงทำให้ไม่เพียงพอในการดำเนินงาน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวกับการส่งเสริมวัฒนธรรมของศูนย์วัฒนธรรม นั้นยังมีน้อย มีงานวิจัยเกี่ยวกับบทบาทของวิทยาลัยครูเขตภาคกลางที่มีต่อการทำนุบำรุงวัฒนธรรมของชาติ งานวิจัยเกี่ยวกับการส่งเสริมวัฒนธรรมในโรงเรียนมัธยมศึกษา และงานวิจัยเกี่ยวกับบทบาทของครูในการอนุรักษ์และสืบทอดวัฒนธรรม แต่งานวิจัยเกี่ยวกับการส่งเสริมวัฒนธรรมของศูนย์วัฒนธรรมในโรงเรียนมัธยมศึกษา ยังไม่มีใครได้ทำการวิจัยไว้

^{๕๙} สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ประเมินผลการดำเนินงาน ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดทั่วประเทศ (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2528), หน้า 40.

^{๖๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า 41.

บำรุง สุขพรรณ ได้ศึกษาถึงบทบาทและผลการปฏิบัติงานของศูนย์ส่งเสริมและพัฒนา
 วัฒนธรรม (ต่อมาเรียกศูนย์วัฒนธรรม) ในการเผยแพร่ นวัตกรรม พัฒนาด้านความคิดจิตใจ และ
 ส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่นต่อประชาชนในชนบท^{๕๑} โดยใช้แบบสอบถามเก็บรวบรวมข้อมูลจาก
 ผู้ปฏิบัติงานศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาวัฒนธรรม 1000 ตัวอย่าง ผลการวิจัยพบว่า ความร่วมมือ
 ของประชาชนในการร่วมดำเนินการให้ความร่วมมือดีมากในทุกด้านที่ศึกษา เช่น ด้านศาสนา
 และประเพณี สำหรับปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงาน พบว่า มีปัญหาด้านขาดวัสดุอุปกรณ์
 ขาดงบประมาณ ขาดเจ้าหน้าที่ และขาดการสนับสนุนโครงการหรือกิจกรรม นอกจากนี้ บำรุง
 สุขพรรณ ยังได้ศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบการบริหารงานที่เหมาะสมต่อการเผยแพร่วัฒนธรรมไทย
 ต่อประชาชน^{๕๒} ผลการวิจัยพบว่า ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาวัฒนธรรม (ศูนย์วัฒนธรรมในปัจจุบัน)
 ยังประสบปัญหาต่าง ๆ หลายประการ มีข้อจำกัดในเรื่องคน เรื่องงบประมาณ เรื่อง
 เครื่องมือ เรื่องวัสดุอุปกรณ์ เรื่องการจัดการบริหาร แต่ความร่วมมือในด้านการเผยแพร่
 ข่าวสารด้านวัฒนธรรมได้รับความร่วมมือจากทุกหน่วยงานและประชาชนอย่างยิ่ง โดยเฉพาะ
 การสร้างแนวประสานระหว่างสื่อมวลชนนั้น งานส่งเสริมวัฒนธรรมจะต้องใช้สื่อมวลชนให้มาก
 เพื่อการเผยแพร่เสริมสร้างงานวัฒนธรรมให้เจริญก้าวหน้าสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรม
 แห่งชาติ และศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาวัฒนธรรม จะต้องเป็น "แกนกลาง" ในการเผยแพร่ข่าวสาร
 โดยการประสานงานกับทุกฝ่าย สร้างแรงจูงใจในการให้ความร่วมมือของทุกฝ่าย ทั้งรัฐบาล
 เอกชน และหน่วยงานราชการด้วยกัน ควรให้มีการขยายงานวัฒนธรรมไปสู่ชนบทอย่างจริงจัง
 อันจะทำให้การส่งเสริมวัฒนธรรมสัมฤทธิ์ผลมากขึ้นเป็นเอกประการ

^{๕๑} บำรุง สุขพรรณ, บทบาทและผลการปฏิบัติงานของศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาวัฒนธรรม
 ในการเผยแพร่ นวัตกรรม พัฒนาความคิดจิตใจ และส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่นต่อประชาชนในชนบท
 (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2524), หน้า ช.

^{๕๒} บำรุง สุขพรรณ, รูปแบบการบริหารงานวัฒนธรรมที่เหมาะสมต่อการเผยแพร่
 วัฒนธรรมไทยต่อประชาชน (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2527), บทคัดย่อ.

กาลัก เต๊ะซันหมาก ได้ศึกษาอนาคตภาพ และทางเลือกในอนาคตสำหรับการดำเนินงานวัฒนธรรมภายในปีพุทธศักราช 2540^{๕๓} โดยใช้เทคนิค EDFR กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านวัฒนธรรม จำนวน 21 คน ผลการวิจัยพบว่า ในอนาคตรัฐบาลมีแนวโน้มจะเห็นความสำคัญของงานวัฒนธรรมมากขึ้น โดยจะมีการจัดองค์การบริหารงานวัฒนธรรมในส่วนกลางให้สามารถดำเนินการได้อย่างมีเอกภาพและมีประสิทธิภาพ ในส่วนการปฏิบัติงานวัฒนธรรมในส่วนภูมิภาคนั้นจะมีการรวมการในระดับจังหวัด ซึ่งเป็นการระดมสรรพกำลังจากทั้งภาครัฐและเอกชนเพื่อดำเนินงานด้านนี้ โดยองค์ภาคเอกชนจะให้ความสนับสนุนและร่วมมือกับรัฐบาลมากขึ้น

ภายในปี พุทธศักราช 2540 การดำเนินงานด้านวัฒนธรรมจะมีแนวโน้มเน้นการให้ความรู้ความคิดแก่ประชาชนเป็นหลัก และจัดงบประมาณเพื่อการนี้มากขึ้น การศึกษาทุกระดับทั้งในและนอกโรงเรียนจะมีการสอดแทรกเรื่องการอนุรักษ์ ส่งเสริม เผยแพร่ วัฒนธรรมที่ดั้งเดิมของไทย และมุ่งปลูกฝังค่านิยมที่พึงประสงค์ในสังคม มีแนวโน้มว่าจะมีการนำวิธีการทางอุตสาหกรรมและการค้ามาใช้ในการเผยแพร่วัฒนธรรม และใช้วัฒนธรรมเป็นเครื่องมือทางการเมืองระหว่างประเทศ เป็นสื่อในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างประเทศมากขึ้น การแลกเปลี่ยนจะดำเนินการหลายรูปแบบโดยเน้นเยาวชนเป็นหลัก

สรณ โรจนตระกูล ได้ศึกษาบทบาทของวิทยาลัยครูเขตภาคกลางที่มีต่อการทำนุบำรุงวัฒนธรรมของชาติ^{๕๔} กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้บริหาร อาจารย์ของวิทยาลัยครู และคณะกรรมการประจำศูนย์วัฒนธรรมที่ตั้งอยู่ในวิทยาลัยครูเขตภาคกลาง รวมทั้งสิ้นจำนวน 330 คน ผลการ

^{๕๓} กาลัก เต๊ะซันหมาก, "อนาคตภาพและทางเลือกในอนาคตสำหรับการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมในปีพุทธศักราช 2540," (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาวิจัยการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531), บทคัดย่อ.

^{๕๔} สรณ โรจนตระกูล, "บทบาทของวิทยาลัยครูเขตภาคกลางที่มีต่อการทำนุบำรุงวัฒนธรรมของชาติ," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาอุดมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526), หน้า จ.

วิจัยพบว่า บทบาทของวิทยาลัยครูเขตภาคกลางที่มีต่อการทำนุบำรุงวัฒนธรรมนั้น ยิ่งด้าเป็น บทบาทอยู่ในระดับค่อนข้างน้อยทุกด้าน ได้แก่ ด้านที่เน้นทางด้านการสอน ด้านจัดประกวดหรือ แข่งขัน ด้านการวิจัย ด้านการประสานงานติดต่อ ด้านทัศนศึกษาดูงานและแลกเปลี่ยนเผยแพร่ ซึ่งกันและกัน ด้านการประชาสัมพันธ์ และด้านเทคนิคและวิธีการอื่น ๆ

อัจฉรา ทองพลาย ได้ศึกษาถึงบทบาทของครูในการส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้านใน โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา ๕^{๕๕} กลุ่มตัวอย่างเป็นครู และ นักเรียนในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา ๕ รวมทั้งสิ้นจำนวน ๑๓๑ คน ผลการวิจัยพบว่า ครูควรมีบทบาทในการส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้านด้านประเพณี การละเล่นพื้นบ้านและหัตถกรรมพื้นบ้านด้วยการศึกษา อนุรักษ์ และถ่ายทอดวัฒนธรรมพื้นบ้าน แก่ นักเรียน ครูและนักเรียนมีความคิดเห็นว่าการส่งเสริมบทบาทในการส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้าน ในโรงเรียนอยู่ในระดับมาก

กมล รอดคล้าย ได้ศึกษาถึงความคิดเห็นของครูเกี่ยวกับบทบาทของครูภาษาไทย ในการอนุรักษ์และสืบทอดวัฒนธรรมไทย^{๕๖} กลุ่มตัวอย่างเป็นครูภาษาไทยในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษาในเขตการศึกษา ๓ จำนวน ๒๐๓ คน ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

๑. ความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทในด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ครู ภาษาไทยส่วนใหญ่มีความเห็นในระดับมากที่สุดว่าควรส่งเสริมให้นักเรียนให้มีการฝึกมารยาท และปฏิบัติตนที่ดีในสังคม ส่งเสริมให้นักเรียนจัดตั้งชุมนุมเกี่ยวกับภาษาและวัฒนธรรมไทย จัด อบรมความรู้ด้านวัฒนธรรมไทยและวัฒนธรรมท้องถิ่นให้แก่ นักเรียน ส่งเสริมการเรียนและการ ทำงานรวมหมู่และนำแหล่งความรู้ในชุมชนมาใช้ประกอบการเรียนการสอน

^{๕๕}อัจฉรา ทองพลาย, "ความคิดเห็นของครูในการส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้านใน โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา ๕," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาสารัตถศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๐), หน้า ๖.

^{๕๖}กมล รอดคล้าย, "ความคิดเห็นของครูเกี่ยวกับบทบาทของครูภาษาไทยในการ อนุรักษ์และสืบทอดวัฒนธรรมไทย," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชามัธยมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๕), หน้า ๖-๗.

2. ความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทในด้านการศึกษาค้นคว้าของครูเอง ครูภาษาไทยส่วนใหญ่มีความเห็นด้วยในระดับมากกว่าควรรวบรวมความรู้ด้านวัฒนธรรมไทย และวัฒนธรรมท้องถิ่นจากแหล่งความรู้ในชุมชน เข้าร่วมกิจกรรมท้องถิ่นและงานประเพณีต่าง ๆ ศึกษาและทำความเข้าใจนโยบายวัฒนธรรมแห่งชาติ

3. ความคิดเห็นของครูภาษาไทยเกี่ยวกับบทบาทในด้านการเข้าร่วมกิจกรรมและเผยแพร่ความรู้แก่ชุมชน ครูภาษาไทยส่วนใหญ่มีความเห็นด้วยในระดับมากกว่าควรนำสิ่งประดิษฐ์และหัตถกรรมในท้องถิ่นออกจำหน่ายเผยแพร่ จัดตั้งชมรมหรือสมาคมครูภาษาไทยขึ้น ส่งเสริมให้มีการฟื้นฟูงานศิลปะ และศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน รวมทั้งส่งเสริมให้เยาวชนและผู้นำชุมชนทัศนศึกษาหรือเข้ารับการอบรมความรู้ด้านวัฒนธรรมไทย

4. ด้านความคิดเห็นของครูภาษาไทยเกี่ยวกับบทบาทในด้านการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ครูภาษาไทยส่วนใหญ่มีความเห็นด้วยในระดับมากที่สุดว่า ควรให้คำแนะนำและเป็นแบบอย่างที่ดีแก่เยาวชน แสดงความกตัญญูทวดเวทิต่อบุพการี มีความเมตตากรุณาต่อผู้อื่น มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย และแต่งกายเหมาะสมตามขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของไทย

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย